Міністерство освіти і науки України
Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Географічний факультет
Кафедра економічної та соціальної географії

На правах рукопису
УДК: 911.3

ПЕРЦЕПЦІЙНО-ГЕОГРАФІЧНІ ЗАСАДИ РЕГЕНЕРАЦІЇ МІСТ УКРАЇНИ

Галузь знань	**10 – природничі науки**
Спеціальність	**106 – географія**
Освітня програма	**економічна географія**
Спеціалізація	**Управління розвитком регіону та просторове планування**

Кваліфікаційна робота бакалавра
студентки 4 курсу
освітнього рівня бакалавр
Яременко Валентини Сергіївни

Науковий керівник:
Гнатюк Олексій Михайлович,
канд. геогр. наук, асистент кафедри
економічної та соціальної географії

Київ – 2024

ЗМІСТ

ВСТУП **3**

РОЗДІЛ 1. РЕГЕНЕРАЦІЯ МІСТ **5**

1.1. Поняття про регенерацію міст 5

1.2. Регенерація різних типів міських просторів 12

1.3. Кращі світові та українські практики регенерації міст 19

…

РОЗДІЛ 2. ПЕРЦЕПЦІЙНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ У ПРОЄКТАХ З РЕГЕНЕРАЦІЇ МІСТ **24**

2.1. Перцепційна географія як науковий напрям 24

2.2. Методи та методики перцепційно-географічних досліджень 30

2.3. Використання перцепційно-географічних досліджень під час реалізації проєктів з регенерації міст: теорія і практика 38

…

РОЗДІЛ 3. РЕГЕНЕРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ ТА ЇЇ ПЕРЦЕПЦІЙНО-ГЕОГРАФІЧНІ ЗАСАДИ **44**

3.1. Потреби міст України в регенерації 44

3.2. Регенерація міст України в рамках післявоєнної відбудови 47

3.3. Використання перцепційно-географічних досліджень для регенерації міст на прикладі Миколаєва 51

…

ВИСНОВКИ **66**

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ **69**

ДОДАТКИ **80**

ВСТУП

Актуальність дослідження перцепційно-географічних засад регенерації міст України зумовлена сучасними викликами, з якими стикаються українські міста в умовах нинішньої повномасштабної війни та потребах повоєнного відновлення. Процеси регенерації міських просторів є важливими для забезпечення стійкого розвитку, покращення якості життя мешканців та збереження культурної спадщини. Вивчення перцепційних аспектів дає змогу краще зрозуміти потреби та очікування громади, що робить регенерацію більш ефективною та орієнтованою на запити людей.

Метою роботи є дослідження перцепційно-географічних підходів у регенерації міських просторів України, важливості застосування перцепційно-географічних методів у заходах з регенерації міст.

Для досягнення поставленої мети поставлено такі завдання:

- вивчити теоретичні основи регенерації міських просторів та описати основні типи міських просторів, які потребують регенерації, специфіку їх відновлення;
- проаналізувати кращі світові та українські практики регенерації міст;
- дослідити перцепційну географію як науковий напрям та її методи, методики досліджень;
- визначити можливості застосування перцепційно-географічних досліджень у проєктах регенерації міських просторів;
- розглянути потреби в регенерації перед російською агресією та внаслідок неї;
- описати регенерацію міст України в рамках післявоєнної відбудови;
- розглянути використання перцепційно-географічних досліджень для регенерації українських міст на прикладі Миколаєва.

Об’єктом дослідження є процеси регенерації міських просторів в Україні. Предметом дослідження є перцепційно-географічні засади регенерації міст та сприйняття міського середовища Миколаєва його мешканцями.

Методологічною основою роботи є сучасні методи суспільно-географічних досліджень, зокрема графічний та статистичний методи, методики анкетування та аналізу анкет, картографічні та статистичні методи, метод SWOT-аналізу, методи ментальних карт і перцепційних портретів, методи вивчення змісту медіакомунікацій, загальнонаукові методи спостереження, опису, порівняння та співставлення тощо. Основними теоретичними джерелами стали праці провідних дослідників у галузі регенерації, ревіталізації міських просторів та перцепційної географії.

Кваліфікаційна робота складається з трьох розділів, які містять 20 рисунків, 3 таблиці та 107 використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 86 сторінок. У першому розділі розглядаються теоретичні основи регенерації міських просторів, включаючи світову практику. Другий розділ присвячений перцепційно-географічним дослідженням та їх застосуванню у проєктах регенерації. Третій розділ містить аналіз потреб українських міст у регенерації та приклад Миколаєва у використанні перцепційно-географічних підходів у процесі регенерації міст.

РОЗДІЛ 1. РЕГЕНЕРАЦІЯ МІСТ

1.1. Поняття про регенерацію міст

Закриття заводу або інші зміни в міському просторі часто є результатом рішень, прийнятих далекими від місця події керівниками, які не враховують їх наслідки для місцевої громади, що призводить до втрати робочих місць, економічного спаду, соціальної напруги та фізичного занедбання районів. Такі наслідки підсилюють нерівність, ускладнюють розвиток і відновлення міських територій, створюючи довготривалі проблеми для місцевих громад. У результаті виникає потреба у реанімації та відновленні таких просторів. Тож види та зміст трансформації міського середовища можуть бути розрізнені таким чином (за Дюжевим): реваloризація; ревіталізація; реновація (реабілітація); регенерація; реконструкція [55].

На своєму злеті зараз перебуває дослідження процесу ревіталізації, хоча порівняно з іншими країнами Україна перебуває на початкових етапах, питання лишається більш дослідженим порівняно з «регенерацією». Серед вчених питання ревіталізації досліджують А. В. Вахниченко, В. В. Савйовський, О. А. Сич, А. П. Броневицкий, А. Г. Каржинерова, О. В. Рибчинський, О. Д. Івашко та інші. Проте Н. С. Лужанська та Т. Ю. Ільтьо у своїх працях пишуть, що дослідження концентруються переважно на ревіталізації промислових територій і усвідомлення, що ревіталізації потребують інші види територій, прийшло зовсім нещодавно, тому питанню, наприклад, ревіталізації громадських просторів приділено значно менше уваги.

Загалом поняття ревіталізації та регенерації можна плутати через їхню схожість у певних контекстах та синонімічне використання. Але Дюжев ревіталізацію розглядає одним із заходів регенерації [55]. Г. О. Осиченко у своїй монографії також підтверджує цю думку, стверджуючи, що регенерація містить 2

аспекти: ревалоризацію та ревіталізацію [83]. Також В. Пацюк у своїх працях визнає, що більш комплексним та всеосяжним є поняття регенерації [85].

Важливо зазначити той факт, що сучасна ініціатива з регенерації визнається вченими лише етапом у розвитку міст, містечок та регіонів. Регенерація – це не постійний виклик, а підхід, прийнятий у певний момент часу, що представляє собою результат складної системи соціальних, економічних та політичних виборів [31].

Підходи до регенерації розвивалися протягом років, і політика та практика відображали домінуючі соціополітичні уявлення. Ускладнення при обговоренні міської регенерації полягає в тому, що немає впевненості, коли сам термін виник вперше. Термін став широко використовуваним у 1980-х роках, тож немає сумнівів, що політика та практика великих державно-керованих втручань в районах міст, що стикалися з концентрацією проблем, має довгу історію, що сягає принаймні середини XIX століття. Проте можна бути певними, що між 1980-ми та 1990-ми роками в різних юрисдикціях традиційний підхід, який передбачав повне викорінення робітничих кварталів через програми зносу та реконструкції, часто називався «міське відродження», «санація міста», «реконструкція міста» або «комплексна перебудова», перетворився на те, що ми зараз визнаємо як міську регенерацію [6].

Також проблемою дослідження є відсутність загальноприйнятої теорії, що пояснює весь спектр питань, та різноманітність точок зору на обсяг і компетенцію цього процесу. Більшість пояснень міських змін розпочинаються з аналізу одного фактора, а потім намагаються розширити свій обсяг, звертаючись до результатів міських змін, не обертаючись до їх основних причин. Це призводить до часткового уявлення про цей складний процес.

Говорячи про вчених, що досліджують регенерацію міст неодмінно варто згадати П. Робертса, Г. Сакса, М. Лірі, Дж. Маккарті. Тут варто відзначити, що хоч і не загальноприйнята, але певна теоретична школа базується у Великій Британії. Адже початки дослідження терміну регенерації, його зміни протягом років та реалізацію проєктів можна побачити саме тут. Водночас зауважимо, що питання

регенерації міст досліджується по всьому світу. Доволі сильними є роботи китайських вчених Сюнь Лі, Фан Чжан, Едді Чі-ман Хуей, Вей Ланг, дослідження у них є більш практичними на конкретних прикладах та проводяться протягом років, адже, варто зазначити, переважна частина міської регенерації корініться в практиці, не в теорії. У рамках регенерації Дубаю Дж. Авад, Ч. Юнг пишуть статтю, що досліджує регенерацію крізь призму сталого розвитку, досліджуючи праці з цієї тематики та пропонуючи своє бачення. Також питання регенерації досліджують Дж. Коркмаз, О. Балабан, М. Рако, П. Тайлер, К. Ворнок, А. Провінс та Б. Ланц Б., Р. Грейнджер та інші.

Щодо українських дослідників, то вивчення процесу регенерації знаходиться на етапі зародження. Питання регенерації зустрічається переважно у загальнотеоретичних працях та у розробках, що стосуються інших видів трансформації міст. Все ж є вчені, які концентрують свою увагу конкретно на регенерації міських просторів, проблемою є лиш те, що ці праці стосуються регенерації конкретних елементів міста. Наприклад, регенерацію історичних містобудівних комплексів досліджують у першу чергу М. Бевз, Л. Прибєга, К. Черкасова. Також є вчені, особлива увага яких зосереджувалася на регенерації забудови ринкових площ, а саме О. Рибчинський, Н. Лещенко, М. Каплінська та ін. Проблемам регенерації житлового середовища багатоповерхових районів 1970-80-х рр. присвячено праці О.Я. Чабанюк. Хоча у праці В. Пацюк [85], яка працює над темою регенерації відвальних комплексів, можемо побачити натяк на роботу над теорією регенерації.

Говорячи про визначення регенерації, найбільш всеохопним та зрозумілим є трактування Робертса, що визначає регенерацію як комплексне та інтегроване бачення та дії, спрямовані на вирішення міських проблем і забезпечення тривалого покращення економічного, фізичного, соціального та екологічного стану території, яка зазнала змін, або пропонує можливості для покращення [85].

Отже, за Робертсом усі міста, містечка та регіони виявляють певний сполучений набір проблем і потенціалів, який є виявленням як зовнішніх впливів, так і внутрішніх характеристик. Рисунок 1.1 відображає дані компоненти, які є

складовими процесу регенерації. Тому важливим аспектом, на якому тут варто наголосити, є те, що схема міської регенерації є індивідуальною.

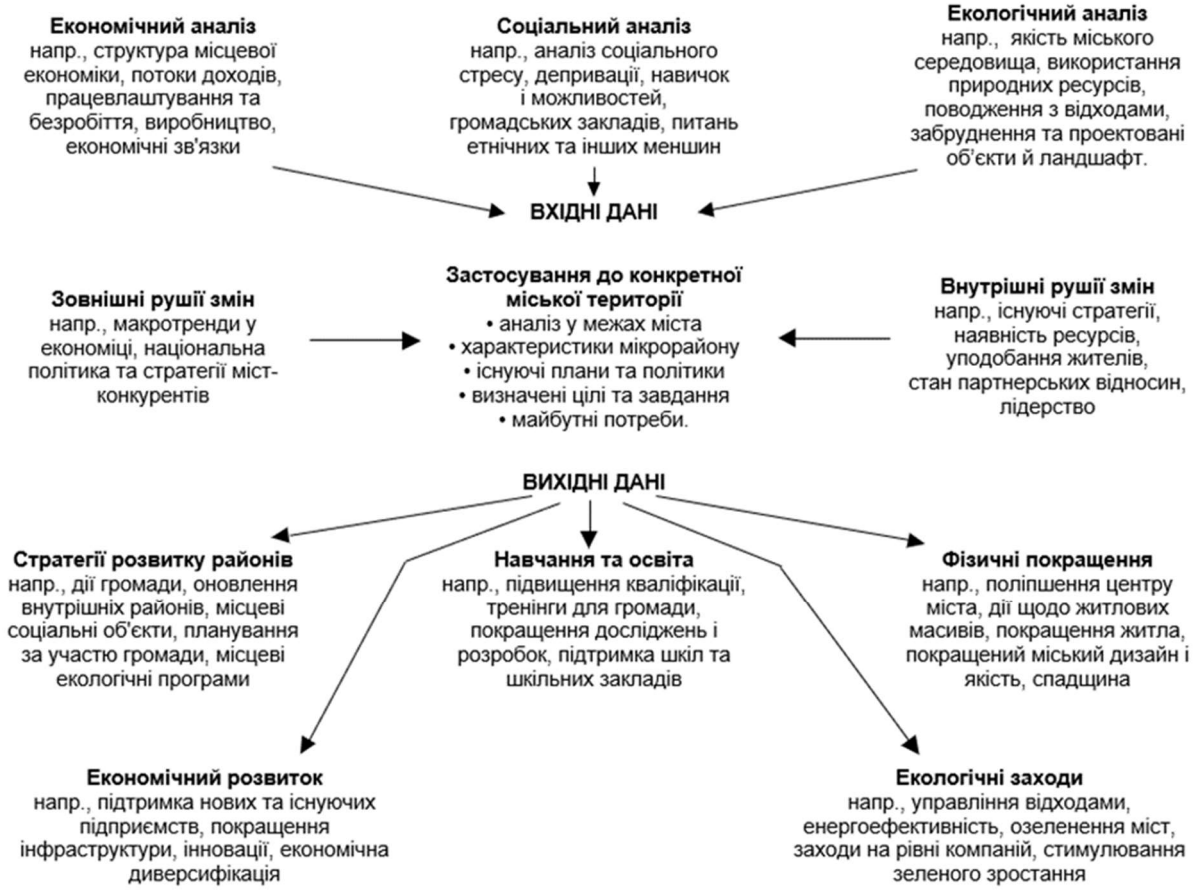

Рис. 1.1. Процес міської регенерації.

Перекладено автором [31]

Основна ідея регенерації міст полягає в тому, щоб створити інноваційні стратегії, які сприяють відродженню міст та забезпечують їхню життєздатність у майбутньому. Це вимагає комплексного підходу, який враховує різні аспекти міського життя та взаємозв'язки між ними. Це не лише відновлення інфраструктури, а й створення умов для активного економічного та соціального розвитку, збереження культурної спадщини та підтримки екологічно сталих практик. Важливо розрізняти підхід регенерації міст від простої реконструкції чи розширення міської інфраструктури. Це цільове спрямування на відновлення та

вдосконалення міського життя, а також створення сприятливих умов для сталого розвитку.

Варто додати, що правове регулювання регенерації міст вимагає використання різних документів, таких як генеральний план міста, концепції розвитку, топографічні схеми, плани забудови, історичні документи, а також матеріали щодо природних та антропогенних особливостей території. Нормативно-правова база включає закони, міжнародні договори, підзаконні акти та галузеві норми, які визначають правила для відтворення та збереження міської спадщини. Загалом генеральний план і майстер-план є документами, які повинні визначати регенераційні процеси міста з урахуванням нормативної бази, а також місцевих особливостей [57, 107].

Виходячи з досліджень Робертса формуються принципи регенерації міст:

- проведення всебічного аналізу стану міської території перед початком заходів;
- інтеграція фізичних, соціальних, економічних та екологічних аспектів;
- розробка та впровадження комплексної та інтегрованої стратегії;
- врахування цілей сталого розвитку у процесі реалізації стратегії;
- встановлення чітких, кількісно визначених оперативних цілей та впровадження системи моніторингу прогресу;
- оптимальне використання природних, економічних, людських та інших ресурсів, зокрема існуючих елементів забудови;
- забезпечення консенсусу через широке залучення та співпрацю всіх зацікавлених сторін;
- забезпечення можливості перегляду та адаптації стратегій регенерації відповідно до змін у середовищі.

Досить часто регенерація міських просторів може бути сприйнята як частина стратегії економічного розвитку, яка базується на принципах неолібералізму. Регенерація може включає в себе такі елементи, як приваблення інвестицій, створення нових робочих місць, підвищення конкурентоспроможності міста тощо.

Однак, з іншого боку, такий підхід може призвести до комерціалізації міських просторів, коли вони стають доступними лише для тих, хто може собі це дозволити, або коли вони втрачають свою оригінальну автентичність через домінування комерційних інтересів. Важливо збалансувати регенерацію міських просторів, щоб забезпечити не лише економічний розвиток, а й збереження культурної спадщини, доступність для всіх мешканців та створення привабливого та функціонального середовища для життя та розвитку громади. Тому комерціалізація може бути одним з ефективних інструментів на шляху до регенерації міст, але виключно при правильному управлінні та заходах.

Також, варто додати, що деякі політики та практики регенерації міських просторів у Великобританії розглядають джентрифікацію як модель міської регенерації [7]. Адже джентрифікація змінилася під впливом нових економічних, культурних, соціальних та політичних умов. Традиційні процеси джентрифікації, які включали реінвестицію капіталу, соціальне підвищення місцевості, зміну ландшафту та виселення груп з низьким доходом, тепер трансформуються. Новобудівельна джентрифікація передбачає будівництво нових будівель на раніше забудованих або промислових землях, що не призводить до прямого виселення існуючого населення [17, 43].

Але все ж джентрифікація переважно розглядається як модель міського відродження, спрямована на зміну соціальної та економічної динаміки міста за рахунок створення елітних житлових районів. А регенерація, у свою чергу, спрямована на всеохоплююче покращення умов у місті з метою вирішення соціальних, екологічних, економічних та освітніх проблем. Хоча обидва підходи можуть призвести до покращення інфраструктури та житлових умов, джентрифікація часто супроводжується негативними наслідками, як, наприклад, соціальна нерівність, що суперечить принципам інклюзивності міської регенерації. Тому ототожнювати дані поняття не варто, але джентрифікація може бути одним з важливих заходів у проєктах регенерації міст.

Як уже зазначено міська регенерація є критичним процесом для досягнення сталого та інклюзивного міського розвитку. Цей процес включає участь різних

зацікавлених сторін, таких як місцева влада, забудовники, громадськість, що робить його складним, але водночас ефективним засобом досягнення цілей міського розвитку [21]. Успішне впровадження проєктів регенерації залежить від ефективного співробітництва та взаємодії стейкхолдерів, які вносять свої унікальні погляди, ресурси та можливості, оскільки різні зацікавлені сторони здійснюють різний вагомий вплив на оточуюче середовище, житло, соціальний добробут та комерційні питання [37].

Державні та регіональні інституції зазвичай виступають ініціаторами та координаторами проєктів з регенерації міст. Вони встановлюють стратегічні цілі та політичні рамки, сприяють створенню правового середовища та надають фінансову підтримку для реалізації проєктів. Крім того, вони забезпечують контроль за дотриманням стандартів якості, встановлених термінів та бюджету. Місцева влада відіграє важливу роль у зосередженні уваги на загальних вигодах для міста від регенерації, а не на фіскальних надходженнях. Вона взаємодіє з іншими стейкхолдерами, забезпечує виконання встановлених вимог та сприяє управлінню конфліктами, забезпечення відкритості та прозорості процесу [20, 21].

Якщо говорити про приватний бізнес, то він є одним з ключових партнерів у процесі регенерації, забезпечуючи фінансові ресурси, експертні знання та технології. Однак, залучення приватного капіталу має свої виклики, оскільки інституційні інвестори зазвичай зацікавлені лише в прибуткових проєктах [12].

Важливою складовою успішної регенерації є участь місцевих громад та наявність сильної місцевої політичної волі [13]. Місцева громада є основним користувачем та бенефіціаром регенераційних проєктів. Її участь у процесі прийняття рішень дозволяє врахувати інтереси та потреби місцевого населення, забезпечуючи легітимність та підтримку проєктів. Однак, косметичні форми участі можуть утримувати та навіть загострювати існуючі нерівності [9, 10]. Дослідження М. Рако вказує на загрозу, що місцева політика здійснюється головним чином громадськими органами, які націлені на просування певних форм середнього класу, споживчої регенерації з метою скористатися можливостями інвестицій, спрямованих на послуги [30].

Хоча існуючі дослідження почали вивчати процес прийняття рішень з взаємодією множини зацікавлених сторін в міській регенерації, вони в основному проводилися з погляду міських досліджень і соціології, а не управлінської науки, яка надає теоретичні основи для питань спільного прийняття рішень. Зокрема, основна частина досліджень, пов'язаних з прийняттям рішень, зосереджена на проблемі громадської участі та ролі різних зацікавлених сторін [37].

1.2. Регенерація різних типів міських просторів

Міська регенерація є складним та многогранним процесом, що вимагає інтегрованого підходу та творчого мислення для відновлення різних типів міських просторів. Запуск процесів відновлення індустріальних комплексів, прибережних зон, масових житлових районів та впровадження мега-подій може стати каталізатором для перетворень, що стимулюють економічний розвиток, підвищують якість життя та зміцнюють культурне обличчя міста.

Регенерація колишніх індустріальних просторів стала актуальною проблемою для багатьох міст по всьому світу. Часто занепад промислових територій пов'язаний зі змінами у виробничих технологіях, знеціненням нерухомості у великих міських районах. Закинуті фабрики, склади та інші об'єкти промислового призначення відтіснені від основного міського життя, створюючи негативний ефект для місцевих громад та економіки. Але ці простори також можуть стати цінним ресурсом для розвитку міста, якщо їх правильно використати.

М. Беркі [5] розширив тріалектичну концепцію Лефевра та Соджа, де визначає такі етапи, які проходять браунфілди протягом періоду постсоціалістичного переходу, проте її можна застосувати під реалії будь-якого промислового району *(рис. 1.2.)*:

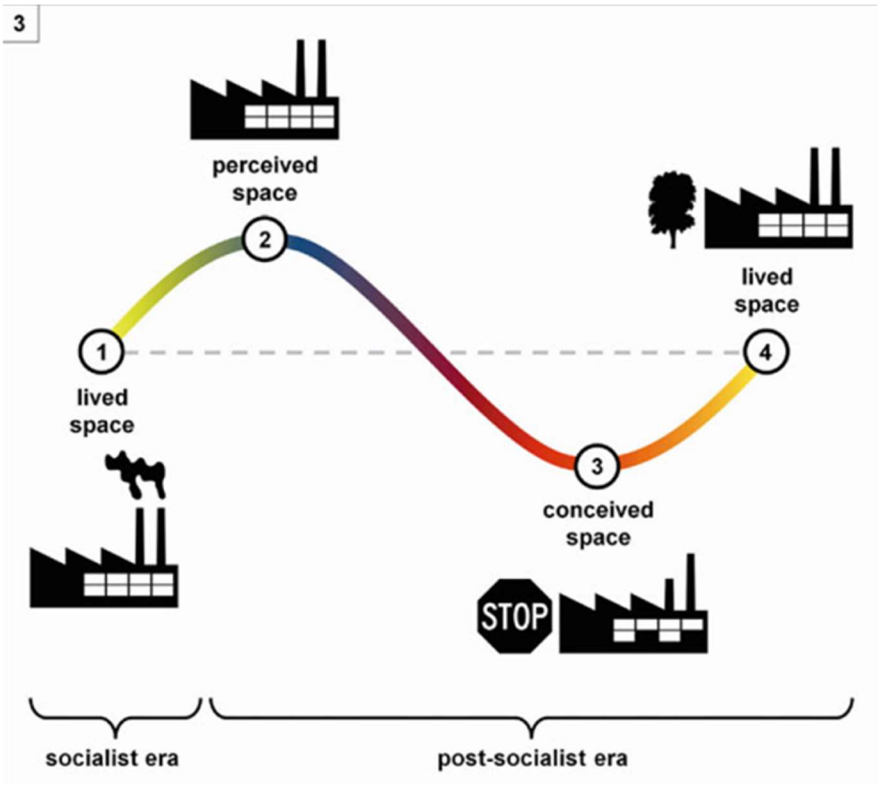

Рис. 1.2. Етапи трансформації браунфілдів [29]

У якому четвертий етап передбачає, що після того, як колишній завод реабілітується, люди починають знову використовувати територію. Тому вона, як на першому етапі, стає «прожитим простором», хоча в більшості випадків з абсолютно іншими функціями. І саме даний етап є метою регенерації.

Регенерація індустріальних просторів стикається з низкою викликів. Основними з них є екологічні ризики, відсутність інтересу з боку промислових підприємств до прийому туристів, а також фінансова невизначеність, пов'язана з реабілітацією забруднених територій. Потенційні інвестори досі в основному віддають перевагу неосвоєним територіям через їх спрощений екологічний статус порівняно з регенерацією браунфілдів. Проєкти регенерації промислових територій у країнах постсоціалістичного блоку переважно фінансуються іноземними інвесторами, для яких швидке повернення інвестицій є ключовим фактором. Ці проєкти, зазвичай, спрямовані на будівництво нових комерційних об'єктів, таких як торгові центри, офісні приміщення та житлові комплекси. А у країнах ж з розвинутими ринковими економіками, натомість, регенерація браунфілдів частіше

здійснюється за участю публічно-приватних партнерств. Тобто такі проєкти не обов'язково мають чисто комерційний характер і можуть бути спрямовані на відновлення міських просторів з врахуванням інтересів та потреб місцевих громад [13].

Як показує зростаюча кількість успішних прикладів, колишні території браунфілдів у результаті можуть включати функції відпочинку (парки, спортивні центри), культурні функції (концертні зали, галереї), бізнес, комерційні та адміністративні функції (офісні будівлі, логістичні центри), розважальні функції (паби, дискотеки, тематичні парки) або житлові функції. Іншим популярним рішенням є створення відкритих промислових музеїв або виставок, що представляють промислову спадщину цих територій, що є хорошим варіантом у виборі орієнтирів успішної трансформації міст монопрофільної промислової спеціалізації [84].

Регенерація прибережних територій, або ватерфронтів, має свої специфічні особливості, що відрізняють її від інших типів міської регенерації. Основною особливістю є взаємодія з водним середовищем, що визначає унікальні вимоги до планування та реалізації таких проєктів. Прирічкова територія характеризується як контактна смуга урбанізованого і природного ландшафтів, як територія з підвищеною динамікою функцій, як територія в структурі постіндустріального міста, яка потребує особливих підходів до її благоустрою та реабілітації [19]. Варто зазначити, що переважна більшість інсайтів з реконструкції прибережних територій та міського підприємництва все ще в основному походять з досліджень у англосаксонських випадках, хоча вже починають з’являтись у містах Центральної та Східної Європи [23].

В даний період розвитку міст прирічкові території є функціонально насиченим та урбанізованим простором. Прирічкові території схильні до різного ступеня урбанізації, деякі з них потребують повної зміни функцій [43].

Створення оптимальних за комфортністю, безпечністю, естетикою сприятливих громадських просторів є основою містобудівної організації прибережних територій. Залучення інвестувань в регенерацію прибережних

територій сприяє вирішенню низки питань екології, естетичної якості міського середовища, гуманізації суспільства [77].

Тому проєкти регенерації ватерфронтів включають заходи з очищення води, відновлення природних екосистем та створення захисних зон, що допомагають запобігти подальшому забрудненню. Обов'язковою є інтеграція прибережних територій з рештою міської інфраструктури. Що включає розвиток транспортних систем, таких як трамвайні лінії, велосипедні доріжки та пішохідні маршрути, що забезпечують зручний доступ до води з різних частин міста. Розробка таких транспортних рішень сприяє зменшенню автомобільного руху та покращенню екологічної ситуації в місті [93].

Варто не забувати, що вода, як основний ресурс людини, була причиною початкового розташування, забезпечуючи засоби транспорту, оборони, відпочинку тощо. Тому переважна більшість прибережних зон мають багату історію та культурні артефакти, які потрібно зберегти та інтегрувати в нові проєкти [33].

Одним із ключових та найпріоритетніших аспектів регенерації ватерфронтів є забезпечення вільного доступу громадян до води. Це передбачає створення широких набережних, парків та зон відпочинку, які дозволятимуть безперешкодно насолоджуватись водними краєвидами. Такі простори часто стають важливими соціальними осередками, де проводяться масові заходи, ярмарки та фестивалі, сприяючи активному громадському життю.

Простори масової житлової забудови стикаються з численними проблемами, включаючи застарілу інфраструктуру, низьку якість житла, недостатню доступність до послуг та інфраструктури, а також відсутність ефективного управління та соціальної інтеграції. Загальний стан таких територій часто відображається в їх зовнішньому вигляді та соціальному кліматі, що вимагає термінових заходів для їх регенерації та оновлення.

Існують чотири потенційні способи розглядати розвиток житлових масивів: не здійснювати жодних змін, зменшувати їх розмір, зносити і замінювати або регенерувати. Зважаючи на те, що багатоквартирні будинки складають значну частку житлового фонду, а більшість квартир належать власникам, знос є складним

варіантом. З часом підхід «нічого не робити» поступово уступає місце регенерації на рівні будівель. Наступним кроком буде комплексна стратегія регенерації, яка має охоплювати не лише окремі квартири чи будинки, але й поліпшення фізичного середовища кварталів, підвищення соціальної мобільності та інтеграції мешканців, особливо з етнічних меншин, а також полегшення зв'язку з активною частиною міста через транспорт, робочі місця та інші різноманітні сервіси [14].

Отже, регенерація масової житлової забудови спрямована на перехід від простого територіального зростання міст до якісного перетворення наявної забудови. Важливою рисою цього підходу є два принципових напрямки: по-перше, здійснення регенерації без зміни площі території або збільшення житлового фонду, і по-друге, підвищення ефективності використання території міста шляхом модернізації існуючого житлового фонду. Для інвесторів привабливішим є другий варіант, який передбачає регенерацію та модернізацію існуючого житлового фонду шляхом надбудови поверхів або зведення нових будинків на вільних територіях [49].

Інвестиції у регенерацію можуть призвести до підвищення вартості нерухомості та стимулювання економічного розвитку району. Проте важливо забезпечити доступність житла для різних соціальних груп та уникнути економічної дискримінації мешканців. Забезпечення соціальної справедливості та інклюзивності є ключовими аспектами успішної регенерації районів масової житлової забудови. Адже досить часто зустрічаються випадки, особливо у постсоціалістичних країнах, з викупом у збіднілого місцевого населення будинків у історичних районах міста та натомість побудови скляних висоток на їх місці. Що часто дослідники цих країн асоціюють з поняттям джентрифікації. Придбання такого житла є надзвичайно дорогим, а історична цінність територій знищується, адже аутентичні пейзажі зникають [32].

Важливо враховувати ідентичність та традиції мешканців у процесі розвитку та оновлення району, забезпечуючи їхню участь та підтримку. Культурний аспект регенерації районів масової житлової забудови передбачає збереження та розвиток

культурної спадщини району, відновлення історичних пам'яток та стимулювання культурного життя.

Варто зазначити, що чи не найбільш дослідженим питанням регенерації вченими України є історичні центри та квартали міст, у тому числі житлові. Г. О. Осиченко у своїй монографії пише, що для цінного історичного середовища визначено застосування основного методу реконструкції історичних міст – регенерації (відновлення цінних вихідних історичних властивостей міста) [83]. Проблемні чинники, що створюють потребу в регенерації історичної містобудівної структури, включають руйнації від війн, високу вартість розробки охоронної документації, недотримання вимог, окреслених історико-архітектурними опорними планами, та можливу нестачу коштів на фахову реставрацію житлової забудови. Усі ці чинники негативно впливають на цілісність та збереження міст, роблячи регенерацію необхідною для підтримання їхньої історичної спадщини та життєздатності [41].

М. В. Каплінська у своїй дисертації [65] стверджує, що архітектурно-містобудівна регенерація ґрунтується на шести основних принципах, які враховують різні аспекти розвитку об'єкта. Перш за все, це принцип традиційності, який підтримує спадковість у містобудівному розвитку. Ансамблевість ставить за мету гармонійне об'єднання частин об'єкта в єдину композицію. Автентичність відтворює суттєві характеристики об'єкта, зберігаючи його оригінальний дух. Наративність розглядає міський простір як засіб комунікації та взаємодії. Інноваційність враховує швидкі зміни у науці та технологіях, прискорюючи розвиток. Інклюзивність забезпечує баланс суспільних інтересів та рівноправний доступ до простору. Крім того, важливі принципи екологічності та економічної доцільності, які сприяють сталому розвитку та оптимальному використанню ресурсів.

Економічний занепад старих виробничих міст, подібних до Манчестера, привів до концептуалізації заявок на проведення мега-подій, таких як Олімпійські ігри 1996 року. Міста розглядали заявки на мега-події як інструмент відродження, та називали такі концептуальні пропозиції «іграми регенерації» [66].

Переформування та регенерація міських районів, які страждають від забруднення або непридатного стану, стають ключовою метою у розгляді можливостей проведення мега-подій.

Дослідження впливу мега-подій на міський розвиток розпочалося у 1990-х роках, з ваговим акцентом на аналіз окремих випадків, часто розглядаючи конкретні аспекти урбаністичної трансформації, спричиненої проведенням Олімпійських ігор. Однак на сучасному етапі відбувається перехід до порівняльного аналізу різних мега-подій. Також останні дослідження акцентують увагу на потенційних негативних впливах мега-подій на міста, таких як ризикована поведінка громадськості чи юридичний виняток. Це підкреслює необхідність уважного урахування цих аспектів при плануванні та проведенні мега-подій як інструментів регенерації міст [26]. Важливо враховувати, що проведення мега-подій може створити значні виклики та проблеми для міст. Однією з них є великі витрати на підготовку до події з можливою наявністю фінансових збитків або невиконання термінів будівництва, які несуть значні ризики для місцевих влад і бюджету [34].

Неабияк важливим є визначення різниці між мега-подіями, що відбуваються у менш демократичних, більш державно-керованих економіках, та тими, що в більш демократичних, ринково-орієнтованих економіках. Це свідчить про те, що підходи до розв'язання викликів, пов'язаних з міською регенерацією через мега-події, можуть варіюватися залежно від конкретного політичного і економічного контексту міста. Тому хоч і мега-події можуть виступати ефективними інструментами для регенерації міського простору, але їх вплив потребує комплексного аналізу та управління. Важливо збалансувати вигоди та витрати, а також врахувати потенційні соціальні та екологічні наслідки проведення таких подій для міста та його мешканців.

1.3. Кращі світові та українські практики регенерації міст

Як вже відомо, регенерація міст є складним та багатогранним процесом, спрямованим на відновлення та покращення міського середовища. Однак, щоб належним чином розуміти його, необхідно вивчити конкретні приклади реалізації цих стратегій у різних містах світу, включаючи й українські. Дослідження таких кейсів дозволить зрозуміти ефективність різних підходів до регенерації, їхні впливи на міське середовище та суспільство в цілому. Такий аналіз виявиться корисним не лише для теоретичного розуміння концепції регенерації, але й для практичного застосування цих знань у вдосконаленні міст і підвищенні їхньої життєздатності.

Оскільки вже описано особливості регенерації різних типів міських просторів, ми тепер аналізуємо конкретні проєкти відновлення. І розпочнемо з кейсів регенерації колишніх індустріальних просторів. Проєкт «Детройт – місто майбутнього» демонструє адаптивне використання старих індустріальних об'єктів, де колишні заводи та фабрики перетворюються на музеї, культурні центри та інші громадські простори, що сприяє розвитку сучасних технологій та створенню нових робочих місць. Подібний підхід застосовано у Лодзі, де Fabryka Sztuki стала культурним центром завдяки співпраці громадських організацій та міської влади, що сприяє культурному життю та економічному розвитку міста. У Лондоні проєкт «King’s Cross» перетворив колишній залізничний вузол на сучасний район з житловими та комерційними об'єктами, хоча у процесі зіткнувся з рядом проблем, зокрема складності координації через роздроблену власність на землю, конфлікти державних органів тощо. Водночас, проєкт Доклендс у Лондоні трансформував занедбаний промисловий район у процвітаючий центр завдяки відновленню транспортної інфраструктури та сприятливим податковим умовам для інвесторів. В Мілані проєкт Porta Nuova Varesine інтегрує офіси, житлові простори та торгові площі, зосереджуючись на сталості та комфорті мешканців. HafenCity у Гамбурзі поєднує існуючу інфраструктуру з сучасними багатофункціональними просторами та екологічно сталими технологіями, що підкреслює зобов'язання до сталого

розвитку. Зразковою тут є момодель управління, яка забезпечила інклюзивність проєкту [24, 25, 33, 53, 58, 99].

В Україні проєкт Fabrica.space у Харкові перетворив стару фабрику на офісний та культурний центр, демонструючи як колишні промислові об'єкти можуть успішно інтегруватися в сучасне міське середовище. Важливим є те, що хоч і під час ремонту всі інженерні комунікації були повністю замінені, але історичні деталі, такі як оригінальний паркет та знайдені артефакти, були збережені. Одним з перших в країні був проєкт «Арт-завод Платформа» у Києві *(додаток А.1.)*. Який створив надзвичайно популярний серед населення культурний хаб на території колишнього шовкового комбінату, де регулярно проводяться концерти, виставки та фестивалі. У Івано-Франківську проєкт «Промприлад» перетворює колишній промисловий комплекс на культурно-діловий центр *(додаток А.2.)*, підтримуючи економіку та інтеграцію переміщених осіб, бізнесів. Ідея регенерації включає в себе мультифункціональність, що означає об'єднання різноманітних ініціатив: розвиток малого та середнього бізнесу, підтримка громадських організацій, інтеграція жінок в економіку, культурні та освітні ініціативи. Ще одним прикладом успішного шляху до регенерації є місто Червоноград. У контексті відмови від вугілля та переходу до більш сталого та екологічно-орієнтованого розвитку. Одним із ключових факторів успіху є активна участь громадських організацій, місцевої влади та мешканців у процесі планування та реалізації стратегій регенерації. А проєкт «Ізоляція» у Донецьку у часи створення став прецендентом, перетворивши завод на центр культурного та освітнього життя міста до його захоплення бойовиками, ставши місцем єднання місцевих жителів та митців *(додаток А.3.)*.

Проєкт регенерації прибережної зони у Сан-Франциско є одним із найбільш успішних прикладів відновлення занедбаних територій, де однією з ключових особливостей є активна участь власників. Після переїзду підприємства за межі міста площа Джирарделі, де стояла фабрика, була збережена та зроблена пішохідною, на березі затоки з'явилися комплекси ресторанів, готелів і магазинів, а консервний завод поруч перетворили на клуб, кінотеатр і галереї. Подібний успіх

спостерігався і в Балтиморі, де проєкт регенерації внутрішнього гаванного порту став прикладом співпраці між публічним та приватним секторами, унікальність цього проєкту також полягає у впровадженні інноваційних підходів у вирішенні проблем, які стосувалися занепаду центру міста, що був характерним для постіндустріального періоду. Внутрішнє місто Бостона, в рамках програми «прогулянка до моря», відзначилося комплексним підходом до збереження спадщини та використанням історичних будівель для нових цілей, що зберегло унікальний характер міста. А Гейтсхедська пристань є ще одним успішним прикладом, де стратегічна інвестиційна політика місцевої влади сприяла збиранню земельних ділянок, реконструкції територій та поліпшенню громадських просторів, залучивши нових інвесторів. Усі ці проєкти підкреслюють важливість використання інноваційних підходів для відновлення занедбаних прибережних зон, створюючи екологічно стійкі та привабливі для громадськості простори [58, 33, 34].

В українському контексті вдалим прикладом успішної регенерації є Миколаївський річковий вокзал, який після тривалого занепаду став популярним місцем відпочинку завдяки реконструкції та інтеграції сучасної урбаністичної культури, демонструючи, як занедбані прибережні зони можуть стати привабливими та функціональними просторами для громади. Ще одним прикладом є реконструкція Парку «Наталка» на Оболонській набережній у Києві, яка перетворила занедбану територію на один з кращих громадських просторів в Україні.

Проєкт регенерації району Корвіале в Італії демонструє успішну трансформацію міського простору шляхом заміни застарілої монобудівлі на нову забудову в традиційному стилі. Це дозволило створити сприятливе житлове середовище, зберігаючи людський масштаб та враховуючи потреби місцевої спільноти. Подібний підхід застосовано у районі Сан-Філіпо Нері, де реконструкція небезпечних районів та відновлення місцевої економіки включали збереження етнічної архітектурної спадщини. В Туреччині відновлення міських кварталів гедже-конду, спрямовані на покращення умов проживання та боротьбу з соціальною сегрегацією та бідністю зарахунок оновлення ставих житлових районів

у центрі міста. Але на даному етапі виникають складнощі зі сталістю даного кейсу. У столиці Кіпру, регенерація району Саманбахче передбачає відновлення зовнішніх просторів та фасадів будинків. Проте проєкт регенерації спрямовувався лише на відновлення зовнішніх просторів та фасадів будинків, тоді як основні проблеми району виникають через внутрішні простори та несумісність між середовищем та користувачами, і ці проблеми продовжують існувати [107, 16, 38].

Фрайбург у Німеччині є прикладом успішної регенерації міста після війни, де збереження історичної спадщини поєднано з сучасними потребами. На відміну від багатьох інших європейських міст, реконструкція яких після війни базувалася на сучасних концепціях планування, що включали розширення і випрямлення вулиць для автомобільного транспорту, влада Фрайбурга вирішила відновити місто згідно з середньовічним плануванням. У Мадриді, регенерація центрального району Лавапіес спрямована на покращення інфраструктури, відновлення історичних будівель та стимулювання економічного розвитку. Однак цей процес викликає неоднозначну реакцію серед місцевого населення, що свідчить про необхідність врахування думки громади під час реалізації таких проєктів. У Бірджанді, Іран, використання культурного капіталу для відродження історичних пейзажів через розвиток туризму підкреслює важливість культурних заходів та покращення міських просторів у рамках регенерації. А Більбао на північному заході Іспанії є відомим завдяки успішному використанню культурних пам'яток для пожвавлення економіки та зміни поглядів мешканців на цей район. Ключовим елементом успіху стали організації, такі як Bilbao Metropoli 30 і Bilbao Ria 2000, які координували різні аспекти відновлення міста. Інтегрований підхід та партнерство між урядом і громадськими організаціями забезпечили успішну реалізацію проєкту [107,8, 18, 29].

Мега-події використовуються як каталізатори для регенерації міських просторів, і приклади міст, які скористались цим інструментом, демонструють різноманітність підходів та результатів. Барселона після Олімпійських ігор 1992 року продемонструвала успішну трансформацію за рахунок реабілітації прибережних зон, створення Олімпійського селища та перетворення старих фабрик

на культурні центри, що стимулювало економічний розвиток і підвищило рівень якості життя. Згодом у Кейптауні проєкт «N2 Gateway» у рамках підготовки до Чемпіонату світу з футболу 2010 року зіткнувся з проблемами якості житла та соціальної ізоляції переселених мешканців, підкреслюючи складність міської регенерації, що включає соціальні, економічні та політичні аспекти. А Лондонський Олімпійський парк, створений для Олімпійських ігор 2012 року, перетворив занедбану промислову зону на сучасний парк з високоякісною інфраструктурою, що сприяло розвитку громадських просторів, покращуючи якість життя мешканців. Тоді ж проєкт «East Village» у Лондоні, був створений для Олімпійських ігор 2012 року, перетворився на сучасний житловий район з енергоефективними будинками, школами та магазинами, сприяючи довгостроковому міському розвитку. На власні очі зараз можемо побачити процес регенерації міста Париж, який готуючись до Олімпійських ігор 2024 року, прагне покращити умови життя у північно-східному передмісті Сен-Дені через створення Центру водних видів спорту та еко-мікрорайону, забезпечуючи доступне житло та екологічні ініціативи, такі як очищення річки Сени. В Україні можливостями мега-подій користувались не наповну, проведення Чемпіонату Європи з футболу 2012 року призвело лише до модернізації транспортної інфраструктури та спортивних арен. А Євробачення 2017 року спробувало регенерувати територію навколо Міжнародного виставкового центру в Києві, хоча здебільшого це були косметичні втручання. Тому важливо враховувати всі наслідки мега-подій, щоб розробляти ефективні та стійкі міські проєкти в майбутньому [1, 4, 27, 28, 33, 35, 19].

Також досліджуються нестандартні методи регенерації міст. Наприклад, кейс Афін, аналізують у контексті впливу короткострокових оренд на Airbnb на міське середовище, особливо в умовах посилення міського туризму та триваючої соціоекономічної кризи. Кейс розглядають як варіант неформальної міської регенерації, яка може сприяти подоланню місцевої кризи.

РОЗДІЛ 2. ПЕРЦЕПЦІЙНО-ГЕОГРАФІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ЇХ ЗАСТОСУВАННЯ У ПРОЄКТАХ З РЕГЕНЕРАЦІЇ МІСТ

2.1. Перцепційна географія як науковий напрям

Для одних людей, місто може бути місцем, де вони знаходять приємності для очей, відчувають естетичне задоволення від архітектури та природного оточення. Інші можуть сприймати місто лише через призму статистичних та географічних даних, розглядаючи його як сукупність цифр та фактів. Для третьої групи людей місто є реальністю, яку вони активно та свідомо створюють своїми власними діями. На основі цього різноманіття сприйняття виникає необхідність у структуруванні сприйняття міста та його образу як такого, щоб зрозуміти, як саме люди формують свої уявлення про це місце [72].

Перцепційна географія (географія сприйняття), як науковий напрям, виникла у середині XX століття у відповідь на потребу врахування суб'єктивного сприйняття простору різними групами населення. Цей підхід розвивався у рамках гуманістичної географії, що була реакцією на кількісну революцію в географії кінця 1950 – початку 1960 років. Вона ставила в центр уваги людські відчуття, емоції та уявлення про простір.

Доволі часто термін перцепційна географія синонімізується із поведінковою географією, когнітивною географією, імажинальною географією тощо. Оскільки перцепційна географія поєднує в собі напрямки дослідження соціальної географії та гуманістичної географії дуже часто її асоціюють із культурною географією. Тому пропонується авторське бачення перцепційної географії у системі географічних наук *(рис. 2.1.)*. В якому представлена думка, що на стику гуманістичної та соціальної географії формується когнітивна географія, в рамках якої виділяються перцепційна, поведінкова, імажинальна географія. Когнітивна географія має ширший концептуальний базис порівняно з напрямами, які в ній виділяються. До того ж, як вище згадувалось, ці напрями доволі часто

ототожнюються оскільки всі мають подібні методи та методики, а також всі вони фокусуються на суб'єктивному сприйнятті, уявленні та інтерпретації просторових явищ. Загалом перцепційна, імажинальна та поведінкова географія доповнюють одна одну, надаючи глибше розуміння того, як люди взаємодіють із просторовим середовищем.

Рис. 2.1. Перцепційна географія у системі географічних наук.

Створено автором

Отже, перцепційна географія є науковою дисципліною, що досліджує когнітивні та емоційні процеси, пов'язані зі сприйняттям, інтерпретацією та уявленням географічного простору та місць. Цей напрям спрямований на вивчення психологічних і соціокультурних механізмів, які визначають, як люди оцінюють і уявляють собі різні просторові середовища. Предметна сфера географії сприйняття визначається застосуванням теоретичних і методичних напрацювань психології та соціології у традиційних географічних дослідженнях *(рис. 2.2.)* [48].

Рис. 2.2. Перцепційна географія у системі наук.

Створено автором на основі [48]

Об'єктом дослідження перцепційної географії є сам географічний простір, як він сприймається та інтерпретується людьми. Низовими об’єктами перцепційно-географічного дослідження можуть бути поселення – місця значної концентрації населення, де й відбуваються усі види його життєдіяльності [48]. Це включає аналіз фізичних і соціальних характеристик місць, які впливають на їхнє сприйняття, а також просторові взаємодії, які вивчають, як люди взаємодіють з різними просторами і як ці взаємодії впливають на їхнє сприйняття. У порівнянні з іншими низовими об’єктами перцепційної географії, сприйняття людьми міста характеризується своїми особливостями. Вони стосуються як об’єкту сприйняття (міське середовище), так і суб’єкту (людини). Місто, як складний феномен, не тільки не має однозначної загальнонаукової дефініції, але й є перцепційною категорією, що формується через особисті емоційно забарвлені відчуття [52]. Хоча сприйняття міста може бути схожим у багатьох аспектах, тлумачення цього сприйняття може значно варіюватися від особи до особи. Навіть серед мешканців

одного міста існують різні полюси сприйняття, залежно від їхнього місця проживання та індивідуальних характеристик [92].

Перцепційно-географічні дослідження української науки пов’язані з працями дослідників, таких як М. Барановський, О. Барановська, М. Буланий, М. Влах, Л. Гоженко, М. Гродзинський, І. Гудзеляк, І. Гукалова, О. Гнатюк, О. Зубченко, К. Мезенцев, Н. Мезенцева, А. Мельничук, Л. Нагорна, О. Суптело та інші. Вони присвячені дослідженню перцепційного підходу у дослідженні міських образів, ментальних образів міст, зокрема, сприйняттю міст в умовах окупації, також авторами досліджено використання ментальної картографії у соціологічних дослідженнях конфліктів, перцепційні характеристики промислових районів, що трансформуються. Ряд праць розкриває питання ідентичності населення та її соціально-географічний аналіз тощо.

Перцепція, з точки зору перцепційної географії, – це інтегративний процес, який включає в себе чуттєве сприйняття, пізнавальні функції та емоційне оцінювання навколишнього простору. Вона охоплює не тільки безпосереднє відображення об'єктів та явищ за допомогою органів чуттів, але й їхню подальшу обробку і інтерпретацію в мозку. Тобто людина створює певний образ у своїй уяві, разом з його оцінкою, що у подальшому впливає до вибору поведінки у заданому просторі. Відмінною рисою перцепційної географії є акцент на тому, як індивідуальні та культурні особливості впливають на те, як люди сприймають та взаємодіють з географічним простором. Це означає, що перцепція включає не тільки фізичне відчуття, але й психологічні, соціальні та культурні фактори, які формують наші уявлення про місця та простори, в яких ми живемо та пересуваємося.

Географія сприйняття (перцепційна географія) виходить з того, що при знайомстві з будь-якою територією найбільш запам’ятовуються «образи» об’єктів, країн, місцевостей, а не проста арифметична маса даних про них [81].

Образ у перцепційній географії – це комплексне уявлення про територію, яке формується через інтеграцію сенсорних вражень, когнітивних процесів та емоційних реакцій. Він включає в себе не лише візуальні характеристики, але й

культурні, соціальні та історичні контексти, що надають сенс та значущість сприйнятому простору. Такий образ є результатом активної взаємодії між індивідуальними переживаннями, колективною пам'яттю та об'єктивною реальністю, створюючи багатошарові та динамічні уявлення про місце.

Формування образу відбувається через складний процес взаємодії кількох чинників. Перш за все, сенсорні враження, отримані через органи чуття (зір, слух, нюх, дотик, смак), слугують основою для подальшої когнітивної обробки. Мозок аналізує та інтерпретує цю інформацію, спираючись на пам’ять, увагу та мислення, що дозволяє створити унікальну картину сприйняття. Важливу роль відіграє емоційна реакція, оскільки емоції, що виникають у відповідь на сприйняті стимули, впливають на формування стійких уявлень про простір. Вплив культурних, історичних і соціальних факторів надає додаткового сенсу і значення образам території. Індивідуальний досвід, персональні переживання та спогади формують унікальні інтерпретації та образи у свідомості кожної людини.

В умовах окупації формування образу міста набуває специфічних рис, пов'язаних з психологічним стресом та соціальною деформацією. Введення нових правил і обмежень формує конфлікт між старими та новими уявленнями про місто. Інформаційна ізоляція, контроль над інформаційними потоками спотворює реальність і формує викривлені образи. Спогади про довоєнне життя контрастують із сучасними умовами окупації, що впливає на формування образу міста [61].

Компоненти образу включають упізнання, співвіднесеність, емоційну та практичну значущість. Упізнання стосується унікальних рис, які роблять місце відомим і легко впізнаваним, формуючи його унікальність. Співвіднесеність охоплює семантичні та просторові зв’язки людей із певними об'єктами території, такими як пам'ятники, парки, вулиці. Емоційна та практична значущість означає здатність простору викликати емоції та забезпечувати практичні потреби мешканців, що робить його важливим як для індивідуальної, так і колективної ідентичності [61].

Базові риси перцепційних образів включають ідентифікованість. що означає здатність легко впізнавати та розрізняти об'єкти та місця, їх ступінь новизни.

Складність відображає багатошаровість та різноманітність образу, що сприяє зацікавленню та дослідженню. Загадковість включає наявність елементів, що стимулюють цікавість та бажання дослідити більше. Просторовість створює відчуття масштабу та взаєморозташування елементів у просторі, допомагаючи орієнтуватись і взаємодіяти з навколишнім середовищем.

Важливо зазначити, констатуючі образи міст чи стереотипи про них є лише першою ланкою у широкому полі можливих перцепційних досліджень. Наступним етапом на думку Гукалової [52] має бути повноцінне геообразотворення – формування образів міста, що стане важливим інноваційним інструментом управління його розвитком. Проте знову ж таки виникає проблематика з виділенням наукових напрямів, адже моделювання географічних образів є областю імажинальної географії. За Влах та Гудзеляк [48] перцепційно-географічні дослідження міст переважно відбуваються у контексті формування їхніх образів, створення відповідного іміджу і просування бренду. Тобто можна зробити висновок, що теорія географії потребує систематизації і конкретизації даних напрямів географії, на даний момент межі є дуже розмитими, що призводить до синонімізації понять. Це не можна визначити проблемою на даному етапі, адже географія сприйняття є новою у світі, не говорячи вже про українську географію. Тому структуризація є послідовним кроком у розвитку досліджень, які ми уже маємо на даний момент.

За Нємець [81], географія сприйняття поділяється на три групи досліджень, а саме: вивчення структури образів середовища та їх участі в сприйнятті місця і простору; аналіз процесу сприйняття середовища; семантичний (смисловий) аналіз простору і якості середовища.

Також варто відзначити, що на даному етапі розвитку завдання перцепційної географії включають:

- дослідження впливу культурних та соціальних факторів на географічні уявлення особистості;
- вивчення механізмів впливу колективного досвіду на індивідуальне сприйняття географічних об'єктів та простору;

- аналіз співвідношення між груповим та індивідуальним географічним сприйняттям з метою виявлення спільних та відмінних особливостей;
- аналіз різниці у сприйнятті простору між людьми різних вікових, культурних і соціальних груп;
- дослідження географічних уявлень у людей із вадами зору та психіки з метою зрозуміння, як ці відмінності впливають на їхнє сприйняття простору;
- розробка та удосконалення методів дослідження сприйняття, зокрема, складання ментальних карт, перцепційних портретів, для виявлення та аналізу різниці у сприйнятті простору між різними групами населення та окремими індивідами.

К. Лінч досліджував сприйняття міста різними групами людей і підкреслював, що образ міста є суб'єктивним і залежить від таких факторів, як вік, освіта та соціальний статус. Він наголошував, що реальні деталі міського ландшафту служать лише фоном, на якому кожен будує уявлення про місто відповідно до своїх власних потреб та досвіду [92]. Таким чином, сприйняття міста є індивідуальним і складається з узагальненого уявлення про оточуюче середовище. А суспільне сприйняття міста формується через сукупність індивідуальних відповідей. Проте доведено, що між індивідуальними сприйняттями та загальною картиною міста може виникати конфлікт [78]. Це підкреслює важливість розуміння сприйняття як посередника між світом та розумом для побудови об'єктивних інтерпретацій міського середовища [11]. Таким чином, проблематика перцепційної географії полягає у розумінні та аналізі суб'єктивних уявлень про місто, які виникають у різних соціокультурних та індивідуальних контекстах.

2.2. Методи та методики перцепційно-географічних досліджень

Перцепційно-географічні дослідження застосовують різноманітні методи та методики, які дозволяють глибоко аналізувати суб'єктивні уявлення людей про географічні простори. Але існують специфічні методи, які використовуються

конкретно перцепційною географією, зокрема, метод ментальних карт, перцепційних портретів.

Індивідуальні оцінки людей, хоча спочатку можуть здаватися хаотичними, відіграють важливу роль у створенні узагальнених характеристик сприйняття регіонів. Агрегуючи ці оцінки, можна виявити певні територіальні особливості та закономірності, а також визначити пріоритети. Це дозволяє формувати регіональні перцепційні стереотипи, які можуть бути як позитивними, так і негативними. Деякі території можуть зовсім не мати сформованих перцепційних стереотипів, що є також важливим для досліджень. Використовуючи різні критерії, можна створювати перцепційні портрети досліджуваних територій, що допомагають оцінити їх соціально-економічну привабливість. Іноді ці портрети виявляють значні розбіжності між фактичним соціально-економічним станом і тим, як регіон сприймається, що може мати суттєві наслідки для його розвитку та підтримки [73].

Перцепційні портрети створюються шляхом індуктивних досліджень, які включають напівструктуровані інтерв'ю, де респондентам пропонується назвати асоціації, що виникають при згадуванні про певний регіон або місто. Часто питання стосуються ряду тематичних блоків, наприклад, перерахувати торгові марки чи природні об'єкти досліджуваної території *(рис. 2.3.)*.

Рис. 2.3. Тематичні блоки глибинного інтерв'ю для створення перцепційного портрету.

Створено автором

Аудиторія для формування перцепційних портретів може бути досить різноманітною. Різні групи респондентів можуть мати власне уявлення про певну територію, залежно від їхнього статусу, досвіду та інших чинників. Це можуть бути туристи, інвестори, науковці, керівники підприємств та інші зацікавлені сторони. Зокрема, можна виділити дві основні категорії аудиторії: внутрішня та зовнішня. Внутрішня аудиторія включає мешканців даної території, які мають особистий досвід проживання або роботи в цьому місці. Вони можуть мати більш глибоке та особисте уявлення про характеристики та особливості території. Зовнішня аудиторія, натомість, складається з людей, які є не мешканцями даної території, але, наприклад, мають досвід відвідування чи взаємодії з нею або взагалі не мають до неї будь-якого стосунку.

Обробка результатів таких інтерв'ю включає розрахунок коефіцієнта повторюваності, диверсифікацію перцепційних образів, визначення рівня моноцентричності, встановлення інформаційних пробілів та створення повного перцепційного портрету [95]. При формуванні стереотипного перцепційного портрету регіону використовуються лише образи з високим коефіцієнтом повторюваності, який відображає співвідношення кількості згадок даного образу до загальної їх кількості [73].

Основні характеристики цього методу включають широту, яка відображається у кількості асоціативних образів, які пов'язуються з регіоном у сприйнятті людей. Чим більша кількість асоціацій, тим ширше і різноманітніше сприйняття. Чіткість вказує на наявність чітких домінант у сприйнятті, які можуть бути одним або кількома основними асоціативними образами з високим коефіцієнтом повторюваності. Емоційне навантаження відображає співвідношення позитивних, нейтральних і негативних образів за їхньою кількістю та частотою згадування. Це допомагає зрозуміти емоційну природу сприйняття регіону. Стійкість/мінливість вказує на швидкість зміни у сприйнятті з плином часу, відображаючи, наскільки стійким є сприйняття або як швидко воно може змінюватись.

Портрети не тільки допомагають виявити соціально-економічну привабливість регіонів, але й можуть вказувати на вузлові проблеми або наявність чіткого господарського профілю, що є свідченням достатнього рівня сформованості регіону. Також перцепційні образи територій можуть слугувати основою для районування. Території з подібними перцепційними портретами, сформованими за певними ознаками, об'єднуються у вернакулярні регіони [73].

Тому тут варто додати, що важливим аспектом перцепційної географії є поняття вернакулярних районів, які визначаються на основі сприйняття території населенням. Вернакулярне районування відображає думку місцевого населення про географічний простір, що робить його важливим інструментом для суспільно-географічного аналізу. Відповідно до рівнів територіальної ідентичності, існують різні рівні вернакулярних районів, які можуть бути використані для цілей

районування і, наприклад, формування територіальних громад [68, 73, 94]. Існує думка, що можна критикувати географа за суб'єктивність у створенні сітки районування, проте виділення районів самими жителями є об'єктивною реальністю. Вернакулярні райони не можуть бути точно визначені за фізико-географічними чи господарськими ознаками, але вони існують у свідомості людей і можуть бути відображені на ментальних картах [50].

Жителі на своїх ментальних картах особливо виділяють райони, адже саме в них проходить їх повсякденне життя: поїздки на роботу, отримання послуг, відпочинок, розваги та спілкування. Ментальна карта є джерелом первинної інформації, що узагальнюється та генералізується безпосередньо від жителів міста. Це спрощене зображення міського ландшафту відображає найвідоміші та найпопулярніші об'єкти серед місцевих мешканців [68].

Слід зазначити, що поняття «ментальна/когнітивна карта» є найбільш вживаним, паралельно науковці використовують й інші терміни, такі як «просторові ментальні моделі», «образи навколишнього середовища», «ментальні репрезентації географічної інформації», «просторові репрезентації» тощо [54]. Таке використання різних термінів для позначення схожих понять може призвести до проблем у дослідженні методології та створенні наукових напрацювань, оскільки ускладнює стандартизацію підходів та взаєморозуміння між дослідниками. Але зупинимось на понятті «ментальна карта», яка в найбільш широкому розумінні трактується як психологічна особистісна репрезентація місця.

Ментальна мапа в контексті географії сприйняття представляє собою абстрактне концептуальне утворення, яке відображає когнітивні й духовні аспекти, що лежать в основі сприйняття та інтерпретації простору. Це зображення відокремленої частини навколишнього простору, що виникає в результаті взаємодії індивіда з його фізичним оточенням. Вона служить засобом організації інформації про простір, упорядковує сприйняття та сприяє збереженню даних про місцевість та взаємовідносини у ній. Важливо відзначити, що ментальна мапа відображає не лише індивідуальне сприйняття окремої особи, але і включає в себе елементи колективного уявлення про простір, які формуються в групах або спільнотах.

Вплив на формування ментальних мап мають різноманітні фактори, включаючи політичні, соціокультурні та історичні події. Таким чином, ментальна мапа виступає важливим інструментом для розуміння сприйняття простору та його трансформацій у географічному контексті [67, 70].

Існують варіації побудови ментальної карти, від зображення міста на папері до детального опису маршруту від однієї точки до іншої. Інший підхід передбачає попросити респондента перелічити якнайбільше локацій або об'єктів у місці за короткий проміжок часу. Кожен з цих методів надає унікальну перспективу на сприйняття місцевості та може допомогти зрозуміти особисті уподобання та особливості сприйняття простору респондента.

У науці присутні різні погляди на структуру ментальних карт. Р. Даунс та Д. Сті вважають, що ментальні карти містять два типи інформації: «локалізаційну», яка охоплює географічні знання про дистанції та напрямки, і «атрибутивну», що відображає якісні характеристики об'єктів у просторі. І цю думку поділяють багато дослідників, проте, Р. Кітчін не погоджується з цією моделлю і вважає, що «конфігуративне» знання є більш досконалим варіантом «декларативного». Він пропонує модель ментальних карт, що включає два компоненти: «декларативне» та «процедурне» знання [54].

Науковцями порушується питання про відповідність ментальних карт реальним географічним картам. Деякі вважають, що когнітивні карти є ізоморфічними до реальних, маючи двовимірні просторові властивості. Інші стверджують, що ментальні карти мають значні відмінності, включаючи викривлення, схематичність, ієрархічність та емоційні компоненти. Ментальні карти не завжди постійні та об'єктивні, тому термін «ментальна карта» є метафорою. Вона лише частково відображає реальний простір, зберігаючи суб'єктивні сприйняття та почуття людини [54].

Поняття «когнітивна (ментальна) мапа» уперше запропонував психолог Е. Толмен наприкінці 1940-х років, яке згодом досліджував ряд дослідників. Однак, ключовий внесок у розвиток методології ментальної картографії зробив американський урбаніст Кевін Лінч [105]. У своїй роботі «Образ міста»,

опублікованій у 1960 році, Лінч досліджував візуальну якість американських міст. Вчений вказував на важливість включення у анкети питань про розташування респондента у міському просторі, які стосуються тривалості проживання та характеру проживання на даній території тощо [52].

Зокрема Лінч виділив п'ять найпоширеніших елементів у ментальних картах *(рис. 2.4.)*. Шляхи є комунікаційними маршрутами, по яких спостерігач може переміщуватися. Межі представляють собою лінійні елементи, які спостерігач не використовує як шляхи, вони визначають певні границі або бар'єри в просторі. Райони мають спільний розпізнавальний характер і можуть включати у себе різні локації та споруди. Райони можуть розглядатися як орієнтири для орієнтації у просторі. Вузли представляють собою стратегічні точки міста, куди спостерігач може вільно потрапити. Орієнтири — це фізичні об'єкти, які вказують спостерігачеві шлях або допомагають у навігації.

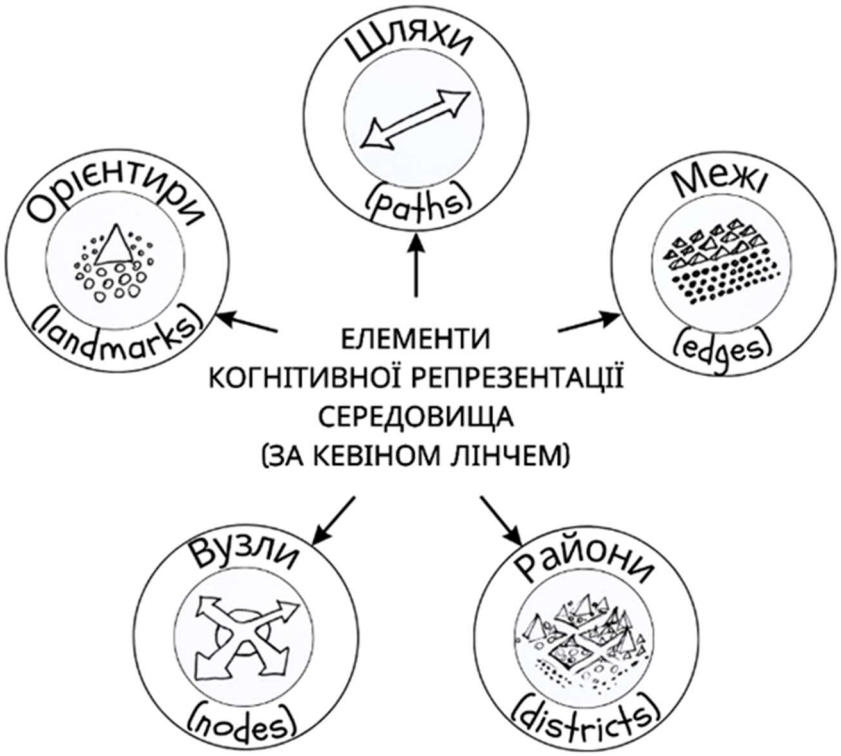

Рис. 2.4. Елементи когнітивної репрезентації середовища за К. Лінчем.

Створено автором за роботою К. Лінча «Образ міста»

Важливими також є центральні фігури, які являють собою образи, що формують основу загальної структури ментальної карти міста та розташовані в його центрі, починаючи процес її утворення та підпорядковуючи собі інші елементи. Важливою характеристикою є читаність міського ландшафту, що визначається легкістю розпізнавання та утворення упорядкованої карти. Вона залежить від образності його елементів, яка у свою чергу полягає у здатності об'єктів викликати сильний образ в свідомості спостерігача [42, 56, 62, 101].

Також свій внесок зробив Д. Гізекінг, пропонуючи 57 основних технік та компонентів аналізу картографічних зображень. Його підхід передбачає розподіл цих компонентів на чотири основні категорії, що відображають якісно різні аспекти самого методу та сприйняття місцевості: механіки методу, елементи малювання, наративи місця та персоналізація. Цей підхід дозволяє дослідникам не лише докладно вивчати картографічні зображення, а й зосередитися на важливих соціально-психологічних аспектах сприйняття місцевості. Що сприяє розумінню суб'єктивних переживань та досвіду респондентів, і робить методологію Гізекінга цінним інструментом для проведення досліджень у галузі географії сприйняття [71].

Проте, ментальна карта має свої обмеження. Формування вибірки респондентів може бути складним, що може призвести до неоднорідності в даних. Також інтерпретація цих карт може бути суб'єктивною і потребувати додаткового аналізу [11, 68].

Тому важливо зазначити, що ментальні карти, що перцепційні портрети важливо створювати у поєднанні анкетуванням, інтерв’юванням респондентів. Щоб отримати глибше розуміння соціальних процесів та взаємозв'язків між суспільством та простором, що є важливим для обробки результатів та подальшої розробки ефективних стратегій розвитку та планування територій. Тобто дослідником має використовуватись соціолого-географічний метод, який передбачає отримання інформації безпосередньо від жителів досліджуваної території за допомогою соціологічних прийомів, таких як анкетування, інтерв'ю, опитування, бесіди, скринінг ЗМІ тощо. Цей метод дозволяє збирати відомості про

соціально-географічні характеристики місцевості, сприйняття мешканцями свого оточення, їхні соціальні практики та взаємодію з простором [82].

Варто зазначити, що для оцінки соціально-економічної привабливості регіонів або міст використовується ряд інших методів. Зокрема, один із таких методів — семантичний диференціал. Тут на першому етапі дослідження формується перелік параметрів, які вважаються значимими для вивчення іміджу регіону. Далі для кожного параметра створюються біполярні градуйовані оціночні шкали з протилежними полюсами, заданими за допомогою вербальних антонімів. Також застосовуваними є методи бігевіористичного моделювання. У рамках дослідження створюється база даних експертних оцінок соціально-економічної привабливості обраних територій. На основі отриманих оцінок будується графік, який дозволяє визначити найбільш та найменш привабливі території [74].

Вибір конкретних методів для перцепційно-географічних досліджень зазвичай базується на кількох факторах. По-перше, важливо враховувати цілі дослідження, які дослідники ставлять перед собою. Наприклад, якщо основна мета — отримати глибоке розуміння індивідуальних уявлень про простір, тоді якісні методи, такі як анкетування та інтерв'ю, можуть бути більш підходящими. По-друге, вибір методів може залежати від доступності ресурсів, таких як бюджет, час та кількість дослідників. Наприклад, якщо ресурси є обмеженими, то доцільним буде застосувати кількісні методи, які дозволяють швидше та ефективніше зібрати та обробити великі обсяги даних.

2.3. Використання перцепційно-географічних досліджень під час реалізації проєктів з регенерації міст

Перцепційно-географічні дослідження є ключовим інструментом у процесі регенерації міських просторів, оскільки вони дозволяють глибше зрозуміти, як мешканці та відвідувачі сприймають міське середовище. Це сприяє розробці

стратегій, які враховують не лише фізичні, але й соціально-культурні аспекти міського простору, підвищуючи ефективність та успішність проєктів регенерації.

Залучення громади до процесу регенерації є однією з основних засад перцепційно-географічних досліджень. Це дозволяє врахувати думки та потреби мешканців, забезпечуючи більш прозорий та легітимний процес прийняття рішень. Залучення громади сприяє підвищенню довіри та підтримки з боку місцевого населення, що є важливим для успішної реалізації проєктів.

Наприклад, методи збору даних, такі як опитування, фокус-групи та інтерв'ю, дозволяють отримати цінну інформацію про сприйняття мешканців різних районів міста, що допомагає ідентифікувати проблемні зони, які потребують першочергової уваги у регенерації міст. Вони дозволяють визначити орієнтовний перелік найбільш проблемних ділянок міста, що у поєднанні із традиційними методами, посилює ймовірність їх об'єктивного визначення. Порівняння офіційно визначеного переліку депресивних територій із їх перцепційними образами сприяє формуванню об'єктивного бачення процесів регіонального розвитку та розробці адекватної системи заходів регіональної політики. Перцепційні характеристики регіонів дозволяють визначити «больові точки» депресивних територій, що у подальшому допоможе сформувати ряд заходів для боротьби з проблемними ділянками. Перцепційні портрети регіонів доцільно використовувати для розробки стратегій розвитку та стимулювання депресивних регіонів, а також програм подолання стану депресивності окремих територій [40].

Іспанські дослідники стверджують, що для ефективного планування міської регенерації необхідно зрозуміти та проаналізувати взаємозв’язок між міською формою, її використанням і просторовим розташуванням злочинів, які теж можуть бути характеристикою регіонів, що потребують регенерації. У сфері міського розвитку поширення інструментів, здатних кількісно оцінити, як громадяни сприймають місто, залишається недостатнім. Тому вони займаються виявленням нових методів, здатних аналізувати проєкти відродження міст, починаючи від відчуттів і сприйняття людей і закінчуючи визначенням факторів, що впливають на безпеку сусідства. Ними було проаналізовано ряд досліджень, що пропонують

кількісні інструменти для оцінки міських втручань через призму сприйняття. Ці дослідження показали, що нові методи аналізу сприйняття оточення є важливим інструментом для проєктів з регенерації міст, що дозволяє виявляти чинники, які впливають на безпеку та комфорт міського середовища [15].

Методи перцепційної географії допомагають виявити питання, які не піддаються публічному дискурсу або ж навпаки є гіперболізованими. До прикладу, використання ментальної картографії у дослідженні соціального конфлікту в бельгійському суспільстві виявило, що мовне питання, хоча часто є причиною гострих політичних дебатів, насправді не є визначальним фактором у сприйнятті суспільних протиріч. У комплексі з анкетуванням, ментальна картографія дозволила виявити, що різні мовні групи мало відрізнялися у глибинному сприйнятті соціокультурної ситуації та територіальних кордонів. Навіть при існуючих різницях у відповідях респондентів залежно від їх інституціональних уподобань, ментальна картографія показала відсутність значних розбіжностей у сприйнятті символічних питань щодо внутрішніх територіальних кордонів між мовними групами [62].

Участь громадськості в урбаністичному плануванні та розвитку тепер є де-факто в багатьох країнах і іноді навіть закріплена у законодавстві процесу планування. Проте переважно формальна участь громадськості є дуже обмеженою або зовсім відсутньою. Наприклад, Ванкувер є кейсом, де був проведений референдум щодо прийняття мега-події у місті. Місто забезпечило законодавчі засади участі корінних народів у плануванні та проведенні Ігор і провело громадські слухання з планування деяких спортивних об'єктів. Ще одним прикладом є Лондон, хоча місто не організовувало референдум, але було запущено координований процес участі громадськості, в рамках якого провели широкі громадські консультації, де була піднята тема планів міської регенерації [27].

Врахування сприйняття історико-культурної спадщини є ще одним важливим аспектом перцепційно-географічних досліджень. Міські регенераційні проєкти повинні враховувати еволюцію місць у контексті культурного середовища, де соціальне благополуччя спільнот і їх «цінні та пам'ятні елементи» можуть

розвиватися гармонійно. Практично дане питання досліджують китайські дослідники, які акцентують увагу на необхідності врахування культурних та історичних особливостей місць під час регенерації міських територій, щоб зберегти їх ідентичність та унікальність. Це забезпечує не лише збереження архітектурних пам'яток, але й підтримку культурних традицій та цінностей, що робить міський простір більш привабливим для мешканців та туристів. Важливо розуміти ролі культурних просторів через вивчення психологічного почуття місця, що насичене життям мешканців. Міська регенерація у своїх традиційних принципах трансформує місця, зберігаючи при цьому їх важливі соціальні та емоційні значення, що є часто пріорітетнішим, ніж фізичні аспекти середовища. Цей підхід дозволяє продовжити значення місця та його ідентичність, що є критично важливим для психологічного благополуччя мешканців. Також в умовах війни методи перцепційної географії є засобом для виявлення елементів міста, які мають стати культурною спадщиною за рахунок меморіалізації сучасних подій. Таким чином, перцепційно-географічні дослідження є ключовими для розуміння і збереження значущих місць у процесі урбаністичних перетворень [36].

Крім того, перцепційно-географічні дослідження можуть використовуватися для підвищення туристичної привабливості міських територій, покращення іміджу міста. Аналіз сприйняття міста туристами дозволяє виявити ключові об'єкти та зони, які приваблюють відвідувачів, а також проблемні аспекти, що можуть відлякувати туристів. Отримані дані використовуються для розробки стратегій розвитку туристичної інфраструктури, промоції міста та створення нових туристичних маршрутів.

Інклюзивність є ключовим принципом як перцепційно-географічних досліджень, так і регенерації міст. Врахування потреб різних соціальних та етнічних груп, а також забезпечення доступності для людей з обмеженими можливостями є важливими аспектами успішної регенерації. Перцепційно-географічні дослідження допомагають виявити, як різні групи населення сприймають міський простір та взаємодіють із ним, що дозволяє розробити стратегії, спрямовані на покращення соціальної згуртованості та інтеграції. Це

сприяє зменшенню соціальної напруженості та створенню умов для позитивної взаємодії між різними групами населення. Наприклад, у праці, що вже згадувалась вище, де Берклі розглядає свій погляд на тріалектичну концепцію, також досліджуються зміни сприйняття індустріальних просторів різними групами населення на кожному етапі. Автор досліджує взаємозв'язок між соціальними групами та їх сприйняттям браунфілдів, показуючи, як підходи перцепційної географії можуть бути використані для розробки стратегій регенерації міст [5].

Застосування перцепційно-географічних досліджень дозволяє оцінити вплив проєктів з регенерації на якість життя мешканців й виявити їхній реальний ефект на соціально-культурні та економічні умови життя населення. Моніторинг змін у сприйнятті міського середовища до і після реалізації проєктів допомагає коригувати стратегії розвитку та планування майбутніх ініціатив для максимальної користі мешканців. Наприклад, чеські вчені на основі ряду проведених досліджень зробили висновок про базові уподобання населення щодо їх сприйняття впливу відновлення військових браунфілдів. Респонденти позитивно оцінили трансформацію колишніх військових споруд, зокрема, у житлові об'єкти [13]. Також дослідження кейсу в Гані показує, що мешканці трущоб готові прийняти комплексний підхід до трансформації своїх житлових умов. Результати підтверджують переважну підтримку можливої реалізації проєктів вдосконалення житлових умов серед мешканців. Зазначено, що рівень доходів та поточний стан житла впливають на їхні реакції на можливі проєкти. Мешканці, чиї житлові умови є менш задовільними, схильніше приймуть ініціативи з покращення житла порівняно з тими, хто проживає у кращих умовах. Це свідчить про необхідність врахування конкретних умов мешканців під час планування проєктів розвитку міських територій [2].

Перцепційно-географічні дослідження є невід'ємною частиною планування та реалізації проєктів з регенерації міст. Вони допомагають враховувати соціально-культурні аспекти міського середовища та забезпечують ефективне залучення громадськості до процесу міських перетворень. Застосування цих методів дозволяє створювати міста, які відповідають потребам та очікуванням їхніх мешканців,

сприяючи таким чином сталому розвитку та покращенню якості життя у містах. Проте використання перцепційно-географічних методів досліджень стикається з певними викликами. Складність збору та аналізу даних вимагає значних ресурсів, що може бути певним викликом для проєктів. Ускладнити аналіз та інтерпретацію результатів може й суб'єктивність сприйняття серед різних груп населення, крім того деякі мешканці можуть неохоче брати участь у дослідженнях або надавати недостовірну інформацію. Тому важливою є комбінація різних методів для отримання репрезентативних результатів. Також додаткові виклики створюють інтеграція результатів досліджень у процес планування та можливі конфлікти інтересів між різними групами населення. Врахування цих переваг і викликів дозволить забезпечити успішну реалізацію проєктів регенерації та сприятиме створенню комфортних та гармонійних міських просторів.

РОЗДІЛ 3. РЕГЕНЕРАЦІЯ УКРАЇНСЬКИХ МІСТ ТА ЇЇ ПЕРЦЕПЦІЙНО-ГЕОГРАФІЧНІ ЗАСАДИ

3.1. Потреби міст України в регенерації

Потреби в регенерації українських міст існували ще до війни, і територій для освоєння було у надзвичайно великій кількості. Міста мали численні об'єкти, що потребували оновлення та реконструкції, серед яких були старі промислові зони, незабудовані або занедбані міські території, житлові райони з низьким рівнем комфорту тощо. Існуючі проблеми включали в себе морально та фізично застарілі будівлі, необхідність модернізації інфраструктури, впровадження сучасних стандартів урбанізованих просторів.

Українські міста стикаються з проблемами, які є характерними для багатьох пострадянських просторів, включаючи автомобілеорієнтованість, хаотичну забудову та недостатню увагу до функціональних районів. Ці проблеми поглиблюються в умовах війни, коли увага перш за все зосереджується на відновленні житла та базової інфраструктури. Тому важливо відбудовувати або створювати нові житлові квартали, а не створювати житло заради житла. Окремо необхідно розвивати підземну урбаністику. Адже це дозволить вирішити багато проблем з безпекою. Як показує війна, середовище сучасного міста дуже вразливе, що не можна ігнорувати у майбутній відбудові [47, 102, 106].

Крім того житловий фонд українських міст у більшості своїй застарілий. Плешкановською А. та Бірюк С. було проведене дослідження, яке дозволило визначити типологію застарілої забудови, котру можна використовувати для проєктів регенерації міст. Типологія включає забудову історичного типу, барачного типу, «сталінки» (рядові та номенклатурні), а також будинки першого періоду індустріального домобудування («хрущовки», панельні та цегляні). Використання такої типології сприятиме розробленню ефективних програм комплексної регенерації [87].

Україна стикається з проблемою моноцентричності у своїх містах, що теж є спадщиною радянського минулого. Міста мають вузьку спеціалізацію в економічній та соціокультурній сферах, часто обмежуючись однією промисловою галуззю. Це створює ризики для економіки, особливо у зв'язку з кризовими ситуаціями, зокрема, такими як війна. Тому важливим був і є вибір орієнтирів успішної трансформації міст монопрофільної промислової спеціалізації України, що особливо актуальне на тлі постіндустріальних трансформацій, характерних для розвинених країн світу [84].

Загалом, кожного року ще до початку повномасштабного вторгнення зростав інтерес українських та іноземних інвесторів до перетворення занедбаних промислових районів на сучасні комерційні об’єкти. Тому прикладів регенерації браунфілдів в Україні порівняно багато. Занедбані промислові зони мають великий потенціал для позитивного впливу на розвиток території та соціально-економічне зростання регіону. А таких територій в країні зібралось достатньо. Важливо зазначити, що регенерація цих зон не лише підвищує інвестиційну привабливість, але й стимулює підприємницьку діяльність та поліпшує якість життя населення, що є ціллю багатьох громад у рамках децентралізації. Тому відповіддю на такий запит від ОТГ може бути створення планів регенерації, але не лише промислових територій, а й міст загалом.

Також українські міста мають гостру потребу в регенерації своїх ватерфронтів, що обумовлено кількома ключовими проблемами. Однією з головних є те, що річки часто оточені магістралями та дорогами, які створюють бар'єри між міськими районами і прибережними зонами, обмежуючи доступ мешканців до природних об'єктів. Це ускладнює можливість мешканців насолоджуватися річковими ландшафтами та використовувати їх як громадський простір. Незважаючи на великий потенціал, багато прибережних зон залишаються занедбаними і використовуються здебільшого для логістичних та промислових потреб. Заводи, склади та порти розташовані вздовж річок, що призводить до забруднення води та погіршення екологічного стану. Це робить прибережні території малопридатними для рекреації та відпочинку. Однак, ці території мають

великий потенціал для перетворення на привабливі зони для відпочинку та культурних заходів [93].

Важливим аспектом регенерації є інтеграція заходів з очищення води, створення зелених зон та захист біорізноманіття, що сприятиме поліпшенню екологічної ситуації та підвищенню привабливості міських річкових територій. І ця потреба стала більш гострою з повномасштабною війною, найяскравішим прикладом є підрив Каховської ГЕС з усіма його наслідками.

Регенерація міст у контексті збереження їх історичної специфіки та архітектурного образу в Україні є надзвичайно важливою справою, оскільки це не лише збереження культурної спадщини, а й збереження ідентичності та самобутності нації. Сучасні тенденції показують, що центри історичних міст, незважаючи на залучення нових інвесторів, поступово втрачають свої унікальність і шарм через хаотичні перебудови та недбале ставлення до архітектурно-культурної спадщини [41, 65].

А в умовах повномасштабної війни питання збереження та регенерації нашої культурної спадщини стоїть ще гостріше. Історичні об’єкти прицільно знищуються ворогом по всій країні, крім того на окупованих територіях ворог не зупиняється й надалі нищить наш спадок аби стерти нашу ідентичність.

І тут, вагомою проблемою, яка піднімається достатньо давно, є відсутність чіткого визначення поняття «регенерація» у нормативно-правових актах, що ускладнює проведення правомірних дій у цьому напрямку та створює прогалину для нефахових будівельних втручань. Потреба у регенерації міст, як зазначалось раніше, полягає в створенні механізмів, що забезпечать системний підхід до регенерації. Це передбачає впровадження комплексних заходів з урахуванням особливостей кожного конкретного об'єкта та забезпечення співпраці з міжнародними експертами і організаціями з метою використання найкращих світових практик. Крім того, важливо забезпечити узгодженість нормативів із міжнародними стандартами, щоб зберегти і привабити інвесторів та туристів, що сприятиме не лише розвитку економіки, але й зміцненню обличчя нації.

3.2. Регенерація міст України в рамках післявоєнної відбудови

Одразу після початку повномасштабного вторгнення в Україну розпочалися активні дискусії щодо оновлення і відбудови зруйнованих міст. Українська держава відразу зіткнулася з викликами війни, і паралельно з боротьбою на фронті почала створювати плани регенерації зруйнованих територій. До процесу відбудови залучені не тільки українські спеціалісти, але й експерти з інших країн, які активно розробляють посібники та рекомендації щодо відновлення інфраструктури. На сьогодні існує безліч різних платформ, які сприяють регенерації міст. Вони включають як приватні, так і державні ініціативи, а також міжнародні проєкти, що створюють широкий спектр можливостей та підходів до відбудови.

На початку липня 2022 року у швейцарському місті Лугано відбулася Конференція, на якій українська влада презентувала План відновлення України. Цей амбітний план, розроблений за участю понад 3000 експертів та міжнародних консультантів з різних галузей. План розрахований на 10 років і базується на таких основних принципах [86, 102]:

- Негайний початок і поступовий розвиток.
- Нарощування справедливого добробуту.
- Інтеграція в ЄС.
- Відбудова кращого, ніж було, в національному та регіональному масштабах.
- Стимулювання приватних інвестицій.

Війна суттєво змінює демографічні, економічні та соціальні параметри розвитку громад, які необхідно враховувати. Важливо не просто відновити зруйноване, а переосмислити потреби громад. Одним з ключових принципів плану є «Build Back Better» (Відбудова на краще). Цей підхід спрямований на створення людиноцентричних, безбар'єрних міст, що відповідають екологічним стандартам і зберігають культурну ідентичність. Його мета полягає не тільки в поверненні до

довоєнного стану, але й у покращенні якості міського середовища, що у своїй суті резонує з принципами регенерації [44].

Метод «Build Back Better» має свої переваги та виклики у контексті відбудови України *(табл. 3.1.)*. Серед його сильних сторін — можливість покращити міський простір, зробити його більш комфортним і безпечним для мешканців, впровадження інноваційних технологій і сприяння сталому розвитку. Однак він також стикається з проблемами, такими як висока вартість проєктів, складність координації між різними учасниками процесу та ризик недостатнього залучення громадськості. Можливості методу включають залучення міжнародного досвіду та ресурсів, розвиток нових технологій та створення нових робочих місць, а загрози можуть виникнути через економічні труднощі, політичну нестабільність та можливі соціальні конфлікти.

Табл. 3.1.

SWOT-аналіз принципу «Build Back Better» в українському вимірі

Сильні сторони	Слабкі сторони
Підвищення стійкості регіонів до негативних зовнішніх впливів. Покращення якості життя місцевого населення. Використання цілісного підходу. Відновлення інфраструктури з метою підвищення її ефективності та стійкості до війни та/або нових викликів. Підтримка сталого розвитку. Посилення соціальної рівності та інклюзивності. Можливості для розвитку інновацій. Підвищення рівня безпеки держави та її населення. Можливість не лише відбудови зруйнованого, а модернізації старих інфраструктурних об'єктів, які вже потребують ремонту або заміни. Створення нових робочих місць, що веде до зростання економіки. Використання новітніх технологій при відновленні інфраструктури.	Потенційні проблеми з координацією та управлінням проектами на різних рівнях. Дефіцит ресурсів. Обмежені фінансові ресурси конкретно України, не включаючи підтримку партнерів. Висока вартість, а відповідно й витрати, на відновлення та модернізацію інфраструктури. Потреба в кваліфікованому персоналі для проведення таких робіт. Недостатній рівень підготовки деяких регіонів до впровадження новітніх технологій. Ризик затримки виконання проектів через бюрократичні перешкоди. Даний принцип раніше застосовувався для вирішення стихійних лих, а не війни, де потрібні особливі гарантії безпеки від повторного конфлікту. Нестабільна безпекова ситуація, яка невідомо коли зміниться.
Можливості	**Загрози**
Залучення інвестицій з приватного сектору та міжнародних донорів. Зміцнення регіональної інтеграції через розвиток спільної інфраструктури. Підвищення конкурентоспроможності України на міжнародному ринку. Привабливість для туристів і інвесторів. Шанс для впровадження енергоефективних, «зелених» технологій у процес відновлення. Створення нових робочих місць, залучення висококваліфікованих кадрів. Покращення демографічної ситуації за рахунок повернення біженців, мігрантів та покращення економіко-соціального середовища.	Політична нестабільність, яка може вплинути на виконання проектів. Ризик корупції при розподілі та використанні ресурсів. Можливість виникнення соціальних конфліктів через нерівномірний розвиток регіонів. Ризик невдалого впровадження проектів через недостатню підготовку. Завищені очікування суспільства до кардинальних змін, що призведе до розчарування, а у результаті конфлікту між громадськістю та представниками держави. Відсутність цілісного бачення принципу на державному та місцевому рівнях. Вибір неправильних орієнтирів, які вважатимуться за «better», а насправді такими не будуть. Нехтування бажаннями та баченням населення, відсутність комунікації з ним. Невизначені конкретні терміни відбудови, а також їх нереалістичність. Невключення принципу до місцевих стратегій розвитку, навіть тих населених пунктів, яких не торкнулась війна. Відсутність реальних даних, на які б спиралась стратегія. Неадаптивність методу, його неможливість врахування мінливості обставин. Зациклення лише на якомусь конкретному аспекті, наприклад, враховуючи травму – безпеці, але не звернення уваги на таке нагальне питання як інклюзивність. Відсутність нормативної фіксації даного принципу.

**створено автором*

Потрібно досліджувати минуле та вдосконалювати його, використовуючи міжнародний досвід. Водночас необхідно бути обережним із сучасними концепціями розвитку міст, вивчаючи невдалий досвід інших країн. Це допоможе уникнути помилок та врахувати всі аспекти розвитку міських просторів [98].

У Миколаєві успішно реалізуються проєкти з відновлення інфраструктури та покращення міського середовища. До процесу залучені різні агенції та міжнародні організації, зокрема, Європейський альянс міст та регіонів для відбудови України. У рамках міжнародної співпраці студенти-урбаністи з Копенгагена запропонували варіант модульного відновлення, яке є гнучким та ефективним підходом. Який, окрім того, не тільки забезпечує прозорість, але й дозволяє оперативно коригувати помилки в ході процесу регенерації, що дозволить дійсно відновити міста на кращі [104].

Важливо звернути увагу, що післявоєнне відновлення не повинне обмежуватися лише реконструкцією фізичної інфраструктури. Конфлікт трансформує суспільство, і повернення до минулого може бути неможливим чи небажаним. Необхідно створювати умови для функціонування мирного суспільства, включаючи економічне відновлення, інституційну розбудову та соціальну реінтеграцію. Комплексне відновлення українських міст має ставити в центр уваги людей. Міста повинні адаптуватися, враховуючи потреби внутрішньо переміщених осіб, наших захисників та залучаючи громаду до процесу відновлення.

Загалом, відновлення України — це комплексний процес, що вимагає стратегічного підходу, гнучкості та інновацій. Тільки так можна забезпечити сталий розвиток і процвітання країни в майбутньому.

3.3. Використання перцепційно-географічних досліджень для регенерації міст на прикладі Миколаєва

Миколаїв, одне з найбільш постраждалих від війни міст України, став епіцентром реноваційного проєкту «#UN4 Миколаїв», що передбачає масштабне відновлення міської інфраструктури за участі архітектора Нормана Фостера та італійської архітектурної компанії «One Works» [100].

За даними платформи «DREAM Аналітика», загалом у місті заплановано 123 проєкти, з яких 103 присвячені реконструкції, модернізації та ремонту. Важливу роль у відновленні міста відіграють міжнародні партнери. Миколаїв має кілька міст-партнерів, зокрема Крістіансанн (Норвегія), Котку (Фінляндія), Олборг (Данія), Глазго (Великобританія), Сент Гелієр (Британські острови), Барі (Італія) та Дуррес (Албанія). З метою вивчення найкращих світових практик відбудови, очільник Миколаєва відвідав Нідерланди, а саме Роттердам, у рамках ініціативи мережі захисту національних інтересів «ANTS», щоб перейняти досвід успішної повоєнної реконструкції цього припортового міста. Таке співробітництво вже дає відчутні результати: місто отримує допомогу в реалізації короткострокових проєктів з ліквідації наслідків пошкоджень об’єктів соціальної сфери та сфери життєзабезпечення, а також готується до масштабної повоєнної реконструкції. Данія взяла шефство над відбудовою Миколаєва, перші кроки у партнерстві були зроблені ще навесні 2022 року. Тоді основну увагу приділили терміновим заходам, таким як відновлення водопостачання та ремонт житлових і адміністративних будівель. Надалі було розроблено більш масштабні проєкти. Європейська економічна комісія ООН бере участь у розробці нового генерального плану Миколаєва, який стане основою для відродження міста. Данська компанія COWI також долучилася до роботи над генеральним планом міста. Поряд з цим, ПРООН працює над майстер-планом реновації Миколаєва, включаючи питання соціальної безпеки, охорони здоров’я та реабілітації ветеранів. Важливо зазначити, що участь у відбудові беруть і громадські організації, наприклад, експерти ГО «Агенція

відновлення та розвитку» входять до робочої групи з розроблення плану відновлення та розвитку міської територіальної громади [46, 75, 76, 79, 88, 100].

Результати першого етапу аналізу реалізації проєкту #UN4Mykolaiv демонструють бачення майбутнього міста, заснованого на шести стовпах розвитку: зелені мережі, доступне житло, стійка мобільність, промисловість та інновації, управління та залучення громади. Також представлені п’ять пілотних проєктів, серед яких житловий мікрорайон, культура та спадщина, промисловість і торгівля, інновації та підприємництво, зелені та громадські зони. У рамках цього проєкту експерти з одного з найкращих вишів світу розробляють сценарії демографічного розвитку, аналізують екологічний стан, оцінюють транспортну систему та створюють концепцію мережі громадських просторів. Крім того, планується впровадження онлайн-платформ для участі місцевих жителів у плануванні міста [45, 75].

У Миколаєві досить прозоре інформування щодо процесу стратегічного планування і вплив громадськості на прийняття рішень порівняно більший, ніж , до прикладу, у Харкові. Громадськість активно залучена до процесів відновлення, наскільки це можливо. Мешканці заповнюють онлайн-анкети, результати яких використовуються в подальшому просторовому плануванні. Також організовуються громадські обговорення плану відновлення та розвитку міста, під час яких обговорюються пропозиції від жителів, ініціативи молоді щодо майбутнього рідної громади.

Тому у світлі масштабних зусиль з відновлення Миколаєва, важливо зрозуміти, як містяни сприймають своє місто та наскільки вони обізнані з темою регенерації. Тож було проведено відповідне дослідження з використанням методів перцепційної географії.

Для коректного аналізу результатів на початку був поставлений ряд питань, щоб з'ясувати демографічні та соціальні характеристики респондентів *(рис. 3.1.)*. з якого можна зробити висновок, що основна частина респондентів — молоді люди працездатного віку, що проживають у місті, з високим відсотком тих, хто

народився в цьому місті. Загалом опитано 60 осіб, 30 з яких взяли участь у створенні ментальних карт.

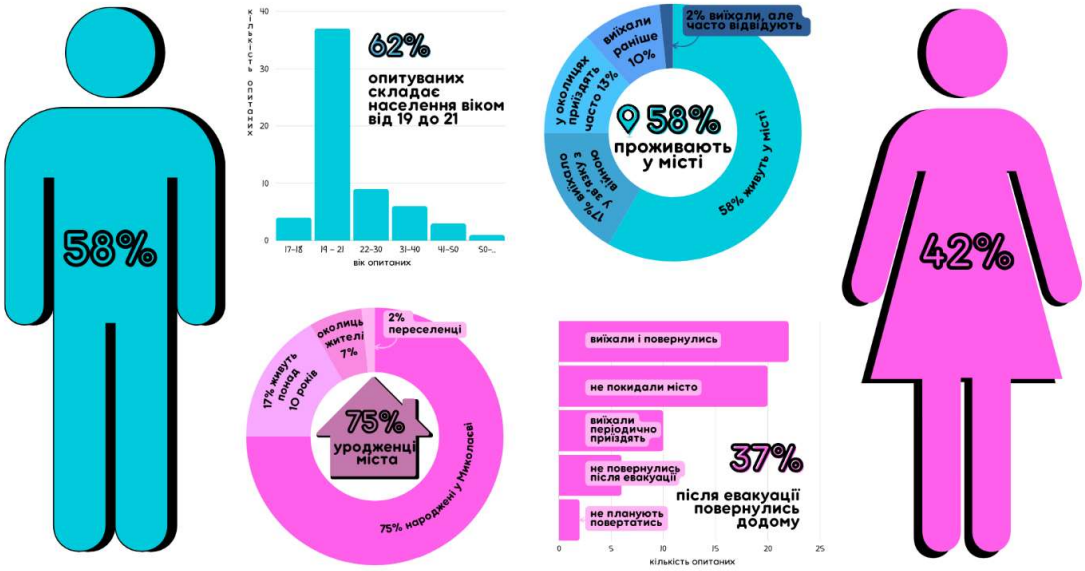

Рис. 3.1. Демографічні та соціальні показники респондентів.

Створено автором

Метою наступних питань було з'ясувати рівень обізнаності Містян у тематиці регенерації міст *(рис. 3.2.)*. Згідно з опитуванням отримано такі результати:

- 62% респондентів цікавляться темою відновлення міст;
- лише 49% респондентів ознайомлені з терміном «регенерація міст», з них 17% зазначили конкретне визначення;
- більшість респондентів (90%) не знають прикладів проєктів регенерації міст в Україні та світі;
- зокрема, лише 30% мешканців Миколаєва знають про проєкти регенерації свого міста;
- 74% вважають, що відновлення України варто починати після завершення війни, щодо Миколаєва, таких відповідей на 3% опитуваних більше;
- лише 5% говорять про створення планів відновлення Миколаєва на даний момент, що на 3% більше порівняно з відновленням усієї країни.

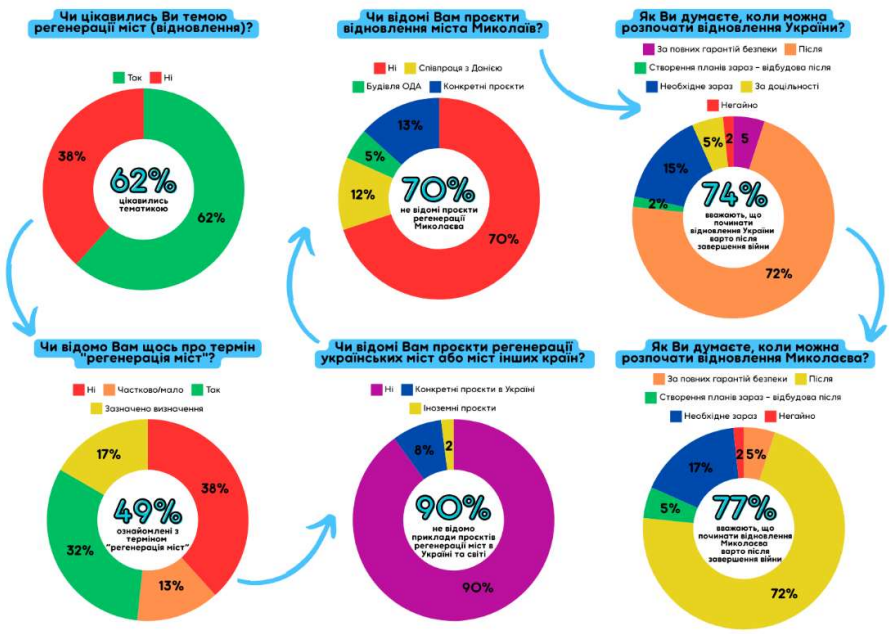

Рис. 3.2. Обізнаність респондентів з тематикою регенерації.

Створено автором

Також було поставлено питання на меті якого було дізнатися, які об'єкти варто регенерувати в місті та як змінились ці потреби з початком повномасштабного вторгнення *(табл. 3.2.)*.

Табл. 3.2.

Потреби у відновленні на думку містян

Які об'єкти у Миколаєві, на Вашу думку, потребують регенерації ? *об'єкти, які згадувались понад 10% опитаних			
на даний момент	**%**	**до 24.02.2024**	**%**
		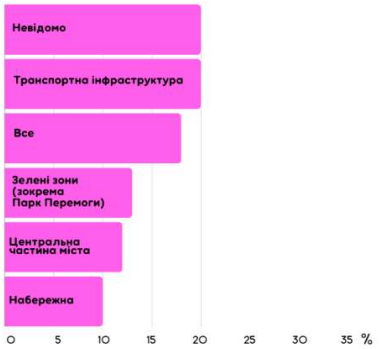	
*також повторювались такі відповіді: ОДА(ОВА) - 8%, водопостачання- 7%, невідомо - 7%, набережна - 5 %		*також повторювались такі відповіді: історична спадщина - 8%	

**створено автором*

Загалом, можна помітити зміну пріоритетів у населення. Жителі більше зацікавлені у збереженні та відновленні історичної частини міста. Вони ставлять свої побутові потреби на другий план порівняно з минулим, а саме розвиток транспортної інфраструктури або місця рекреації, такі як парки та сквери. Найбільшу увагу приділяють відновленню пошкоджених війною елементів міського простору. Важливо відзначити, що до війни багато людей не мали уявлення про потреби будь-яких об'єктів у регенерації, тоді як після вторгнення цей відсоток значно скоротився. Треба відзначити, що певна кількість осіб висловлювала побоювання щодо необхідності відновлення усього міста, проте наразі таких пропозицій не спостерігається.

Далі, дізнавшись, які елементи міста жителі хочуть відновити, логічним є питання, якими ж вони бачать регенероване місто *(рис. 3.3.)*.

Рис. 3.3. Бачення регенерованого Миколаєва.

Створено автором

Значна частина місцевого населення висловлює потребу в благоустрої міста, що у вагомій частині відповідей включає зелені зони та забезпечення чистоти. Реставрація історичної спадщини є наступною за частотою згадок. Наступним

пунктом є відновлення руйнувань, і, що цікаво, у попередньому питанні це найпріорітетніша потреба, а тут вона посунулась на значну кількість позицій нижче. А з потребою у зелених зонах ситуація протилежна, можливо така ситуація склалась через запит містян не тільки у регенерації парків та скверів, а й у збільшенні їх кількості, за рахунок створення нових. Інші побажання місцевих мешканців включають потребу у сучасності міського простору, позбавлення міста радянської сірості. Існує запит на створення туристичного магніту, деякі респонденти також акцентують увагу на культурних пам'ятках. Гостро стоїть питання вирішення проблеми реклами, велика кількість мешканців виражають бажання мати дизайн-код міста. Частина жителів хоче бачити його як до війни.

Також містяни з посмішкою повторюють слоган Миколаєва: «Місто на хвилі!», який говорить про географічне розміщення міста та його амбіції. Тут ще варто згадати логотип Миколаєва, який являє собою літеру М у вигляді вітрил над хвилями. Безперечно це влучний бренд міста, який зібраний з стереотипних уявлень містян, що згодом можна побачити з відповідей респондентів. Це і блакитний колір, і річки на яких стоїть місто, і традиційний промисл міста, і регати, які сприймаються містянами, як одна з позитивних подій у Миколаєві.

Отож наступний блок запитань був поставлений для виявлення стереотипних образів Миколаєва у містян і у результаті створення на їх основі перцепційного портрету міста. Для опитування було використано ряд тематичних блоків, а саме кольори, історико-культурні об'єкти, природні об'єкти, позитивні явища, процеси, події, торгові марки, товари, визначні особи, історичні події та негативні явища, процеси, події.

Для створення професійних портретів було вирішено обрати образи, які мали коефіцієнт стійкості, що перевищували значення 0,15 (*табл.3.3., додаток В.1.*).

Табл. 3.3.

Стереотипні образи Миколаєва за коефіцієнтом стійкості

	Асоціація	Коефіцієнт повторюваності
1	Синій	0,42
2	Сірий	0,38
3	Зелений	0,38
4	Повномасштабна війна	0,38
5	Блакитний	0,35
6	Білий	0,32
7	Жовтий	0,3
8	Сандора	0,3
9	Обсерваторія	0,27
10	Південний Буг	0,27
11	Друга світова війна	0,27
12	Російсько-українська війна	0,27
13	Бандитизм, наркоманія, алкоголізм	0,27
14	День міста	0,23
15	Сміття	0,23
16	Зоопарк	0,22
17	Корупція	0,22
18	Музей суднобудування	0,2
19	Інгул	0,2
20	Відсутні	0,2
21	Віталій Кім	0,2
22	Регати	0,17
23	Нібулон	0,17
24	Ніка-Тера	0,17
25	Відсутні	0,17
26	Відсутні	0,15
27	Янтар	0,15
28	Микола Аркас	0,15
29	Олександр Сенкевич	0,15
30	Відкриття суднобудівного заводу	0,15
31	Відсутні	0,15

Тематичні блоки портрету:
Кольори
Історико-культурні об'єкти
Природні об'єкти
Позитивні явища, процеси, події
Торгові марки, товари
Визначні особи
Історичні події
Негативні явища, процеси, події

Асоціації за стійкістю
Міцні
Сильні
Помірні
Слабкі
Дуже слабкі

* у деяких тематичних блоках асоціації респондентів були відсутні у такій кількості, що коефіцієнт повторюваності перевищував значення 0,15 - тому було вирішено додати цей момент для відображення значних прогалин у портреті

**створено автором*

Розглядаючи стійкість асоціацій, найміцнішими образами є кольори, але якщо їх не брати до уваги, то їх місце займе історична подія, а саме повномасштабна війна. У сильних асоціаціях переважають історичні події та негативні явища, зокрема, знову виділяється російсько-українська війна. Помірні асоціації більш різноманітні, але домінують природні об'єкти і знову негативні явища. У слабких асоціаціях домінантами виступають торгові марки. Дуже слабкі асоціації охоплюють переважно визначні особи. Варто зазначити, що у деяких

тематичних блоках асоціації респондентів були відсутні у такій кількості, що коефіцієнт повторюваності перевищує значення 0,15, тому було вирішено додати цей момент для відображення значних прогалин у портреті. Це відповіді у тематичних блоках — позитивні явища, процеси, події (0,20), торгові марки, товари (0,15), визначні особи (0,17).

Таким чином, аналіз таблиці асоціацій показує, що найбільш стійкими образами є кольори та негативні явища, події, тоді як групи природних об'єктів і історичних подій також мають високий рівень стійкості. Найбільш деталізовані образи належать до категорій кольорів та негативних подій, що свідчить про їхнє значення в асоціативному портреті респондентів. Образи, пов'язані з визначними особами та позитивними явищами, часто відсутні або мають низькі коефіцієнти повторюваності, що вказує на значні прогалини в асоціативному портреті респондентів щодо цих тематичних блоків.

Якщо виділяти найстійкіший образ з кожного тематичного блоку, то складається такий портрет: синій, повномасштабна війна, Сандора, Обсерваторія, Південний Буг, російсько-українська війна/бандитизм…, День міста, Віталій Кім. Бачимо, що повномасштабне вторгнення росіян закриває два тематичні блоки нашого перцепційного портрету, а саме історичні події та негативні явища. З чого можемо зробити висновок, що прослідковується негативне емоційне забарвлення портрету, а також нинішня війна є чіткою домінантою у сприйнятті міста.

Варто відзначити той факт, що у портреті прослідковується промислова спрямованість міста в уяві його жителів. При аналізі усіх відповідей респондентів, перцепційний портрет є більш строкатим. Більша частина інформаційних пробілів створеного портрету за рахунок цих відповідей може бути заповнена. Наприклад, серед історико-культурних об’єктів неодноразово згадуються яхт-клуб, зоопарк, Дикий сад, Кафедральний собор Касперівської ікони Божої матері, 8 причал, Старофлотські казарми, Адміралтейство. Серед визначних осіб виділяють Ольгу Харлан, міського голову Миколу Леонтовича тощо. Але ці відповіді є не настільки стійкими серед жителів міста.

Останній блок опитування охоплював створення мальованої карти Миколаєва, яким респондент його уявляє на момент опитування (лютий — квітень 2024 року), його особисте сприйняття міста. Згідно з аналізом зібраних ментальних карт міста Миколаїв, було встановлено частоту згадувань різних об'єктів та місць серед жителів міста *(рис. 3.4.)*. Аналіз цих даних дозволяє оцінити, які об'єкти найчастіше зустрічаються в уяві мешканців Миколаєва та які з них відіграють значну роль у їхньому повсякденному житті.

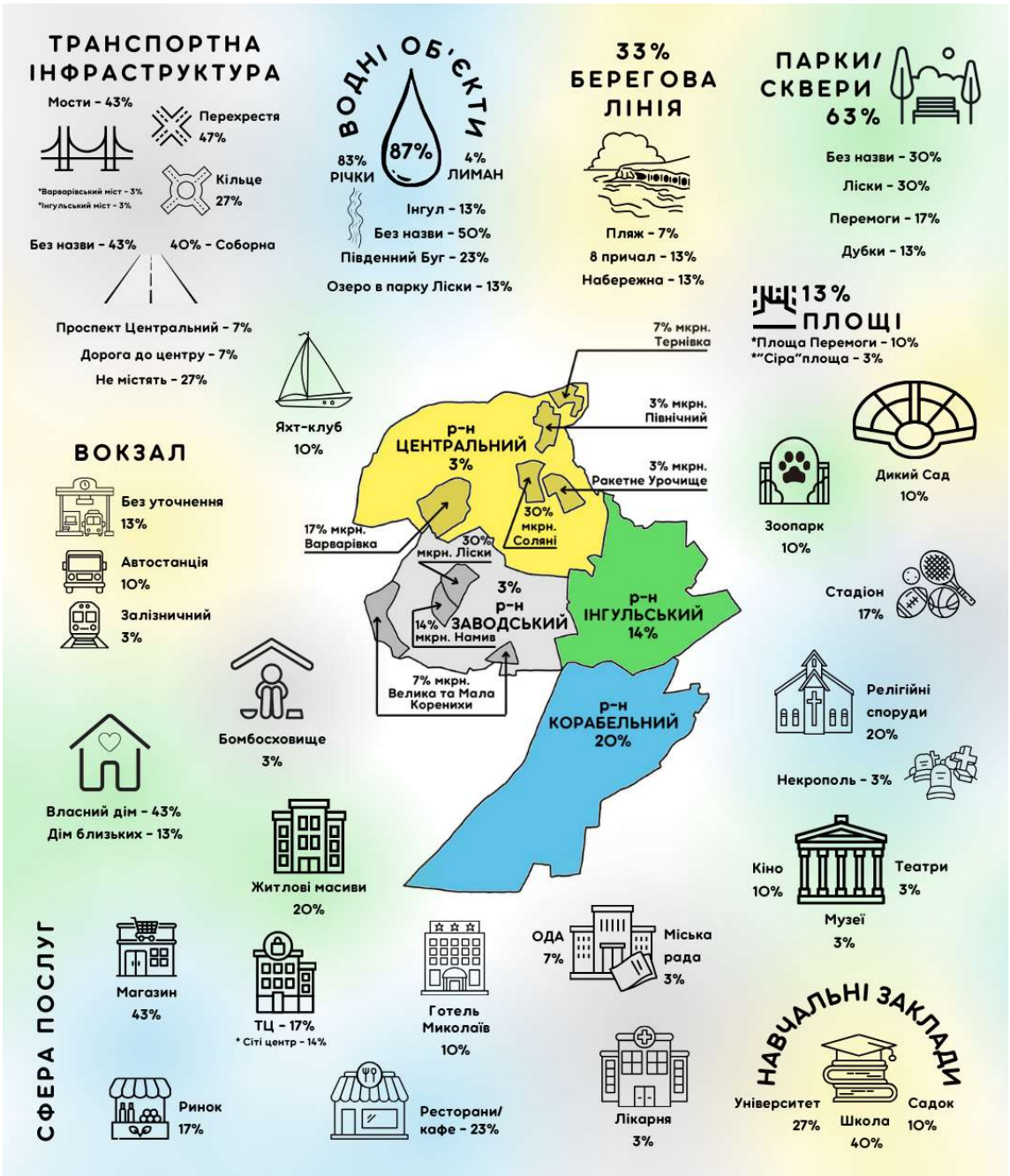

Рис. 3.4. Елементи ментальних карт жителів Миколаєва.

Створено автором

Дослідження зібраних карт через призму методології Кевіна Лінча показує, що місто добре структуроване з точки зору шляхів, меж, районів, вузлів та орієнтирів. До шляхів належать мости, що зустрічаються у 43% і є важливими транспортними шляхами, які значно впливають на переміщення в місті. Згадуються такі ключові артерії, як Соборна (40%), найдовша пішохідна вулиця України *(додаток Б.2.)*, проспект Центральний і «дорога до центру», згадуються на 7% карт кожна. 43% ментальних карт містять вулиці без зазначення назв. Водні об'єкти, такі як річки (83%), Інгул (пряма згадка річки у 13%) і Південний Буг (23%), а також лиман (4%), можуть розглядатися як водні шляхи. Межі виступають як берегова лінія (33%), включаючи пляжі (7%), причали (13%) та набережну (13%).

Райони формують середні та великі сегменти міста. Центральний район (3%), Заводський район (3%), Корабельний район (20%) та Інгульський район (14%) є основними адміністративними одиницями, що складають ментальну карту міста. Центральний і Заводський район хоч і мають мало згадок, але вони є більш деталізованими мікрорайонами. Наприклад, у Центральному виділяють Ліски (30%), Намив (14%), Велика та Мала Коренихи (7%). Житлові масиви (20%), також можна виділити як райони ментальної карти міста.

Вузли поєднують перехрестя доріг, площі, транзитні центри та інші локації з високою концентрацією людей, у ментальних картах Миколаєва досить часто мають місце перехрестя (47%) і кільця (27%), що є важливими транспортними вузлами. Також це вокзали (без уточнень 13%), автостанції (7%), залізничні вокзали (3%). Площі можна зустріти у 13% карт, зокрема Площа Перемоги (10%) та «Сіра» (Соборна) площа (3%), які є важливими громадськими просторами. Причали (13%) і набережна (13%) також можуть бути вузлами через їхнє значення для переміщення та збору людей.

Орієнтири включають фізичні об’єкти, що спрямовують переміщення та комунікації. Релігійні споруди (20%), стадіони (17%), зоопарк (10%), кінотеатри (10%) та театри (3%) є важливими орієнтирами. Магазини (43%), торгові центри (17%), ресторани/кафе (23%) також можуть слугувати орієнтирами в повсякденному житті. Університети (27%), школи (40%), дитячі садки (7%) є

ключовими освітніми орієнтирами. Готель Миколаїв (10%) і музеї (3%) також можуть виступати як орієнтири. Також у дану категорію можна віднести вулицю Соборну, яка раніше згадувалась, як один з шляхів.

Цікавим є аналіз карт через призму воєнних подій і як вони вплинули на побутове сприйняття міста. Хоч до етапу створення карт детально обговорювався вплив війни на міський простір та потреби у регенерації, але на картах воєнні реалії мало помітні. Лише у 3% карт зображено бомбосховища і відповідно так само у 3%, тобто одній мапі, зображено руйнування готелю «Миколаїв» *(додаток Б.3.)*. Переважна більшість карт містить у центрі річки (40%) або дорожні шляхи (47%), у одному випадку це Площа Перемоги *(додаток Б.3.)*, тобто як таких конкретних спільних центральних фігур у мапах виділити не можемо, але можна відзначити, що важливу роль у житті містян відіграють шляхи.

Щодо читаності карт варто відзначити, що п'ята частина карт є складною для інтерпретації. Лише одна ментальна карта є максимально реалістичною та простою у читанні, але є недостатньо деталізованою *(додаток Б.4.)*. У більшості випадків зображення подібне до реального стану речей, а у 15% є частини карт, що відповідає дійсності, але деякі елементи на цих мапах є спотвореними. Серед усіх карт лише 16% демонструвало правильне дотримання сторін світу. Легенди зустрічаються у 33% карт, переважно містять не умовні позначення, а перелік об'єктів, що згадані. Для позначення орієнтирів у третині карт використовують асоціативні зображення, наприклад, дерево для парку або купол для релігійної споруди.

27% карт зображали лише конкретні елементи міського середовища та були мало деталізованими *(додаток. Б.5.)*, до прикладу, карта містить власний дім, університет, парк та магазин. У 19% відсотках карт було зображено нарис усього міста *(додаток Б.6.)*. Ще 19% за основу мали орієнтири. Власний район проживання зображало також 19% респондентів. 8% мап містили розподіл міста по районах чи мікрорайонах *(додаток Б.7.)*. Також 8% карт містили зображення території 15 хвилинного доступу навколо дому та поруч зображення або елементи центру міста.

Серед елементів, які було винесено у перцепційний портрет на ментальних картах жителів згадуються річки Південний Буг та Інгул, парк Перемоги. Всі інші елементи є недостатньо чіткими та стійкими образами у уяві та повсякденному житті миколаївців.

Отримані результати можемо порівняти з висновками опитування, що було проведено для створення Генерального плану міста [89]. Анкету з переліком питань розробили експерти міжнародної архітектурної компанії «OneWorks». Анкета побудована із 28 пунктів, серед них є питання про користування громадським транспортом, рівнем задоволеності різними сферами життя та визначення об'єктів, які варто відновлювати, а на місці яких можна щось побудувати нове. У результаті було винесено ряд висновків, які можемо порівняти з отриманими результатами у ході даної роботи:

- Зазначається, що найбільше позитивних відповідей дали жителі Центрального району. Найбільше негативних — Корабельного та Інгульського районів. *Центральний район є часто згадуваним, найбільш деталізованим та насиченим конкретними елементами у ментальних картах жителів. Якщо говорити про Інгульський та Корабельний район, можна сказати, що у проведеному опитуванні вони опинилися поза увагою містян, окрім поодиноких згадок назви району та конкретних елементів, що там знаходяться.*
- Також стверджується, що транспортна система в цілому задовольняє жителів мікрорайонів міста, окрім Корабельного, де найбільше людей оцінили її негативно. *Але з відповідей респондентів про потреби регенерації до війни та наданий момент можемо бачити незадоволеність транспортною інфраструктурою.*
- Проте найболючішим визнають стан вулиць та тротуарів, де 64 відсотка респондентів відповіли, що сприймають його негативно. *Дане ствердження з проведеного анкетування є більш реалістичним.*
- Рівень безпеки у власному районі проживання задовольняє 48 відсотків чоловіків та 45,5 відсотків жінок. *Що загалом може підтвердити*

стереотипний образ «бандитизм, наркоманія, алкоголізм», який миколаївці асоціюють з містом. Але безумовно свій вплив має війна, яка також згадується у перцепційному портреті міста аж у двох тематичних блоках.

- Зроблено висновок, що організацією системи вивозу твердих побутових відходів задоволені 51 відсоток опитаних. *Відзначається задоволеність, але за проведеним дослідженням стійкою негативною асоціацією з містом є сміття.*
- Доступ до набережних річок не вдовольняє 58 відсотків респондентів. *Дане питання не було достатньо розкритим, але у потребах регенерації об'єктів можна побачити запит на відновлення набережних.*
- Більше половини респондентів — 53,5 відсотка — не задоволені зеленими зонами та громадськими просторами. *Це твердження можна підтвердити високим запитом на бажання жителів бачити своє місто зеленим і визнанням, що дані об'єкти потребують регенерації.*

Під час аналізу пішохідної мережі представником данської компанії COWI було виявлено багато проблем в межах міста. Тобто запит на відновлення транспортною інфраструктури є небезпідставним. Щодо боротьби з побутовими відходами, то для реалізації пропонується ряд проєктів, які допоможе зменшити кількість відходів на сміттєзвалище Миколаєва чи створення очисного комплексу, який перетворить будівельні відходи на цінні ресурси тощо. Також у Миколаєві планують відновити водопостачальну інфраструктуру. Комунальне підприємство «Миколаївводоканал» оголосили про проєкт, спрямований на відновлення системи водопостачання міста, що була пошкоджена внаслідок бойових дій. Хоча жителями у опитуванні дана проблема досить рідко згадувалась, попри значні труднощі з якими жителі стикаються у зв'язку з відсутністю питної води. Але можемо бачити, що найбільша фінансова підтримка у місті надана комунальному підприємству «Миколаївводоканал». А якщо говорити про відновлення зруйнованого житла, на яке респонденти часто акцентували увагу, то реакція влади є трохи іншою, адже є дані, що у Миколаєві на «пріоритетну» відбудову житла виділили менше, ніж на прибирання вулиць і купівлю нових авто [59, 91, 96].

Парк Перемоги – один з небагатьох елементів, що згадувався значною часткою людей у всіх блоках опитування. Це найбільший у Миколаєві парк, знаходиться у центрі міста, має зручну доступність як для пішоходів — мешканців навколишніх мікрорайонів, так і для пасажирів громадського транспорту. Він є стійкою асоціацією з містом та важливим елементом повсякденного життя, який потребує регенерації. І, що не менш важливо, одним з вірогідних проєктів називають реконструкцію та переосмислення цієї території. Хоча про регенерацію парку влада говорить не рік і не п’ять, але як то буває традиційним для України завжди виникає ряд труднощів. Проте на даному етапі компанія «One Works» презентує у проєкті регенерований парк, як місце, де архітектори та бізнесмени зможуть продемонструвати свою творчість [64].

Також одним з найбільш масштабних та сміливих «зелених» проєктів виглядає об’єднання берегів Інгулу та Південного Бугу у єдину набережну зону під назвою «Траса здоров'я». Архітектори розглядають можливість створити коридор, який з'єднав би Соборну площу, Флотський бульвар, Дикий сад з набережними 8-го причалу та Яхт-клубу. Тобто це можливість безпосереднього доступу та взаємодії містянами з річками, які є чітким символом міста у їх уяві. Також даний проєкт об’єднує об’єкти міста, які мали б заповнити прогалини у перцепційному портреті міста. Таким реалізується бачення містян регенерованого міста, а саме, сучасне зелене місто з туристичним магнітом, що привертає увагу до історичної спадщини міста [64].

Як бачимо Миколаїв активно працює над регенерацією міста з залученням різних стейкхолдерів. Не без проблем, але місто впевнено працює над відновленням і є одним із зразкових для України. Результати проведеного дослідження показують, що думка жителів враховується та реалізуються проєкти, які б відповідали баченню містян.

Крім того можна побачити кейси, як відновлення водопостачання, котрі підтверджують думку про те, що до думки громадськості потрібно прислухатись, але не брати її за єдиний варіант. Адже потреба у питній воді є першочерговою, що забезпечує базові умови функціонування міста. Подібним питанням є відновлення

суднобудівної галузі міста, яка присутня у відповідях респондентів, але не є одним з лейтмотивів. Звісно це не говорить про те, що жителі закривають на це очі, існує ряд причин чому кількість згадок цих проблем була порівняно малою. Тому урахування думки жителів разом з експертним аналізом безпечно є золотою формулою регенерації. Миколаїв йде у правильному напрямку і, сподіватимемось, буде надалі тільки перевершувати себе.

ВИСНОВКИ

Ідеям в плануванні та архітектурі традиційно потрібно близько тридцяти років для трансформації від радикальних і експериментальних до стандартних, від обговорення в політичних, професійних та академічних установах до статусу стандартної методології. Перший етап у цьому процесі належить візіонерам, які можуть запропонувати нові ідеї, які якось захоплюють дух епохи. За ними на другому етапі слідують розробники, які розширюють ідею, часто знаходячи більш широке застосування. Під час третього етапу ідея настільки широко приймається, що стає стандартною практикою. На цьому етапі загального визнання ідея часто відкидається або радикально змінюється новим поколінням, яке, завдяки перегляду минулого та аналізу, знову може реагувати на подальші зміни оригінальним чином.

Регенерація міст – це комплексний підхід до відновлення та розвитку міських територій, які зазнали втрат та занепаду. У світовій практиці управління проєктами з регенерації значну роль відіграють стейкхолдери, включаючи державні та регіональні інституції, міську адміністрацію, приватний бізнес та міську громаду. Цей підхід забезпечує координацію та інтеграцію зусиль для результативного виконання поставлених перед регенерацією завдань. Міська регенерація є складним та многогранним процесом, що вимагає інтегрованого підходу та творчого мислення для відновлення різних типів міських просторів. Переважаюча більшість проєктів спрямована на регенерацію браунфілдів, проте це не відміняє наявності еталонних проєктів регенерації інших просторів. Деякі проєкти стикаються з рядом проблем, зокрема залучення громади у регенераційні процеси, закриваються очі на важливість людиноцентричності у сучасних міських просторах. Також проблемою є недотримання принципів регенерації, концентрація лише на окремих її аспектах, наприклад, відновленні тільки транспортної інфраструктури, переважно у пострадянських країнах.

Перцепційна географія є науковою дисципліною, що досліджує когнітивні та емоційні процеси, пов'язані зі сприйняттям, інтерпретацією, уявленням географічного простору та місць. Одним із методів, який використовується суто

географією сприйняття є перцепційні портрети регіонів — дозволяє зрозуміти сприйняття регіону з точки зору асоціацій, чіткості домінант, емоційного забарвлення та стійкості з часом. Ментальні карти допомагають розуміти, як люди сприймають та взаємодіють з простором, а також вивчати культурні та соціальні аспекти сприйняття конкретних елементів досліджуваної території. Доволі часто цей науковий напрям симонімізується з поведінковою та імажинальною географією, що потребує більш детальної структуризації у подальших дослідженнях. Залучення громади до процесу регенерації є однією з основних засад перцепційно-географічних досліджень. Врахування сприйняття історико-культурної спадщини та інклюзивності є важливими аспектами таких досліджень, що дозволяє зберегти ідентичність та унікальність міського простору, а також забезпечити доступність та комфорт для всіх груп населення. Таким чином, перцепційно-географічні дослідження сприяють ефективній реалізації проєктів регенерації міст, що відповідають потребам та очікуванням мешканців, сприяючи сталому розвитку та покращенню якості життя у містах.

Перед російською агресією багато українських міст вже потребували регенерації через фізичний занепад та соціально-економічні проблеми. Внаслідок війни потреба в регенерації значно зросла, включаючи відбудову зруйнованого та вирішення нових соціально-економічних викликів. Післявоєнна відбудова українських міст потребує комплексного підходу, який включає відновлення житлових та комерційних зон, модернізацію інфраструктури та створення умов для сталого розвитку. Одним з принципів Плану відновлення України є «Build Back Better». Зважаючи на SWOT-аналіз даного підходу в контексті відновлення України, можемо зробити висновки, що існують значні переваги, такі як покращення якості життя, підвищення конкурентоспроможності та створення нових робочих місць. Однак існують і серйозні виклики, такі як обмежені фінансові ресурси, політична нестабільність та недостатня координація проєктів. Для успішного відновлення України необхідно враховувати ці аспекти та працювати над зменшенням слабких сторін та загроз, максимізуючи можливості та використовуючи міжнародний досвід інших країн.

У роботі розглянуто приклад відновлення Миколаєва та використання методів перцепційної географії для визначення потреб регенерації міста. Місто активно співпрацює та залучає не лише місцеві організації, а й міжнародні та має ряд іноземних міст-партнерів. У місті реалізується розробка майстер-плану і генерального плану. Участь громадськості у процесі прийняття рішень та планування майбутнього міста зумовлює більш інклюзивний та демократичний підхід до розвитку. Важливою складовою цього процесу є здатність мешканців висловлювати свої ідеї та потреби. У рамках роботи було проведено дослідження, яке також порівняно з результатами анкетування для створення Генерального плану міста. Переважна більшість рецензентів є молодими людьми працездатного віку, що народились у місті. Результати опитування вказують на те, що хоча більшість цікавляться темою регенерації міста, але багато з них не мають достатньої інформації про конкретні проєкти в цьому напрямку. Переважна більшість вважає доцільним відбудовувати місто і Україну після завершення війни. Основними елементами ментальних карт є річки на яких стоїть місто – Південний Буг та Інгул, Парк Перемоги, Парк Ліски, вулиця Соборна. У мапах, які відображають повсякденність жителів, складно знайти елементи, які даватимуть зрозуміти воєнну буденність міста. При аналізі проєктів, які пропонуються місту, на основі проведеного дослідження зроблено висновок, що вони відповідають сприйняттю та потребам мешканців.

Регенерація міських просторів є важливим та актуальним завданням для багатьох міст світу та України. Врахування перцепційно-географічних аспектів під час планування та реалізації проєктів регенерації дозволяє забезпечити більш стійкі та відповідні запиту мешканців результати. Наукове та практичне дослідження у цій сфері продовжує розвиватися, пропонуючи нові підходи та методи для ефективного відновлення міських територій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. 2011 рік. Велике будівництво до Євро-2012 | Історія українського бізнесу. Форбс. URL: https://forbes.ua/30-rokiv-ukrainskogo-biznesu/2011-rik-velike-budivnitstvo-istoriya-ukrainskogo-biznesu-11082021-1960 (дата звернення: 10.04.2024).
2. Abass A., Kucukmehmetoglu M. Transforming slums in Ghana: The urban regeneration approach. Cities. Volume 116. 2021.
3. Awad J., Jung C. Extracting the Planning Elements for Sustainable Urban Regeneration in Dubai with AHP (Analytic Hierarchy Process). Sustainable Cities and Society. 2022. Vol. 76. P. 103496. URL: https://doi.org/10.1016/j.scs.2021.103496
4. Balampanidis D. et al. Informal urban regeneration as a way out of the crisis? Airbnb in Athens and its effects on space and society / Urban Research & Practice. 2019. P. 1–20. URL: https://doi.org/10.1080/17535069.2019.1600009
5. Berki M. Post-1990 Urban Brownfield Regeneration in Central and Eastern Europe: A Theoretical Concept. Development of the Settlement Network in the Central European Countries. Berlin, Heidelberg, 2012. P. 137–144. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-642-20314-5_10
6. Couch C., Sykes O., Cocks M. The Changing Context of Urban Regeneration in North West Europe. The Routledge Companion to Urban Regeneration. 2013. URL: https://doi.org/10.4324/9780203108581.ch2
7. Davidson M., Lees L. New-Build ‘Gentrification’ and London's Riverside Renaissance. Environment and Planning A: Economy and Space. 2005. Vol. 37, no. 7. P. 1165–1190. URL: https://doi.org/10.1068/a3739
8. Díaz Orueta F. Madrid: Urban regeneration projects and social mobilization. Cities. 2007. Vol. 24, no. 3. P. 183–193. URL: https://doi.org/10.1016/j.cities.2006.11.004
9. Ferilli G., Sacco P. L., Tavano Blessi G. Beyond the rhetoric of participation: New challenges and prospects for inclusive urban regeneration. City, Culture and

Society. 2016. Vol. 7, no. 2. P. 95–100. URL: https://doi.org/10.1016/j.ccs.2015.09.001

10. Furbey R. Urban ‘regeneration’: reflections on a metaphor. Critical Social Policy. 1999. Vol. 19, no. 4. P. 419–445. URL: https://doi.org/10.1177/026101839901900401
11. Gillings M., Mattingly D.J. & J. van Dalen (eds) (1999) Geographical Information Systems and Landscape Archaeology. The Archaeology of Mediterranean Landscapes 3. Oxford: Oxbow, pp.13-22.
12. Guy S., Henneberry J., Rowley S. Development Cultures and Urban Regeneration. Urban Studies. 2002. Vol. 39, no. 7. P. 1181–1196. URL: https://doi.org/10.1080/00420980220135554
13. Hercik J. et al. Military Brownfields in the Czech Republic and the Potential for their Revitalisation, Focused on their Residential Function. Quaestiones Geographicae. 2014. Vol. 33, no. 2. P. 127–138. URL: https://doi.org/10.2478/quageo-2014-0021
14. Hess D. B., Tammaru T. Modernist Housing Estates in the Baltic Countries: Formation, Current Challenges and Future Prospects. The Urban Book Series. Cham, 2019. P. 3–27. URL: https://doi.org/10.1007/978-3-030-23392-1_1
15. Idrovo D., Duarte C. Urban Security: urban perception techniques as a tool to analyse urban regeneration. 2015
16. Korkmaz C., Balaban O. Sustainability of urban regeneration in Turkey: Assessing the performance of the North Ankara Urban Regeneration Project. Habitat International. 2020. Vol. 95. P. 102081. URL: https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2019.102081
17. Kubeš J., Kovács Z. The kaleidoscope of gentrification in post-socialist cities. Urban Studies. 2020. Vol. 57, no. 13. P. 2591–2611. URL: https://doi.org/10.1177/0042098019889257
18. Lak A., Gheitasi M., Timothy D. J. Urban regeneration through heritage tourism: cultural policies and strategic management. Journal of Tourism and Cultural

Change. 2019. Vol. 18, no. 4. P. 386–403. URL: https://doi.org/10.1080/14766825.2019.1668002

19. Less, better and for longer: Five ways Paris 2024 is delivering more sustainable Games: available at. URL: https://olympics.com/ioc/news/less-better-and-for-longer-five-ways-paris-2024-is-delivering-more-sustainable-games (дата звернення: 05.05.2024).
20. Li, X., et al. "Collaborative workshop and community participation: A new approach to urban regeneration in China." Cities. 2020. Vol. 102. P. 102743. URL: https://doi.org/10.1016/j.cities.2020.102743
21. Liao Z., Liu M. Critical barriers and countermeasures to urban regeneration from the stakeholder perspective: a literature review. Frontiers in Sustainable Cities. 2023. Vol. 5. URL: https://doi.org/10.3389/frsc.2023.1115648
22. Liu, Y., et al. "Regeneration towards suitability: A decision-making framework for determining urban regeneration mode and strategies." Habitat International. 2023. Vol. 138. P. 102870. URL: https://doi.org/10.1016/j.habitatint.2023.102870
23. Machala B., Koelemaij J. Post-Socialist Urban Futures: Decision-Making Dynamics behind Large-Scale Urban Waterfront Development in Belgrade and Bratislava. Urban Planning. 2019. Vol. 4, no. 4. P. 6–17. URL: https://doi.org/10.17645/up.v4i4.2261
24. Making places: The role of regeneration in levelling up. By Stuart Bridgett, Tom Leeman, Anthony Breach: available at. URL: https://www.centreforcities.org/reader/making-places/learning-from-kings-cross-regeneration/ (дата звернення: 10.04.2024).
25. Milan’s Varesine urban regeneration transforms former railyard into vibrant community: available at. URL: https://www.arup.com/projects/porta-nuova-varesine (дата звернення: 15.04.2024).
26. Müller M., Gaffney C. Comparing the Urban Impacts of the FIFA World Cup and Olympic Games From 2010 to 2016. Journal of Sport and Social Issues. 2018. Vol. 42, no. 4. P. 247–269. URL: https://doi.org/10.1177/0193723518771830

27. Newton C. The Reverse Side of the Medal: About the 2010 FIFA World Cup and the Beautification of the N2 in Cape Town. Urban Forum. 2009. Vol. 20, no. 1. P. 93–108. URL: https://doi.org/10.1007/s12132-009-9048-y
28. Olympic Park Case Study: available at. URL: https://www.vaia.com/en-us/explanations/geography/challenges-in-the-human-environment/olympic-park-case-study/ (дата звернення: 15.04.2024).
29. Power A. Bilbao City Story. La Fabrique de la Cité. LSE Housing and Communities, 2016. 45 p.
30. Raco M. Assessing the discourses and practices of urban regeneration in a growing region. Geoforum. 2003. Vol. 34, no. 1. P. 37–55. URL: https://doi.org/10.1016/s0016-7185(02)00040-4
31. Roberts P. The Evolution, Definition and Purpose of Urban Regeneration. Urban Regeneration: A Handbook. 1 Oliver's Yard, 55 City Road, London EC1Y 1SP United Kingdom, 2000. P. 9–36. URL: https://doi.org/10.4135/9781446219980.n2
32. Salukvadze J., Golubchikov O. City as a geopolitics: Tbilisi, Georgia – A globalizing metropolis in a turbulent region. Cities. 2016. Vol. 52. P. 39–54. URL: https://doi.org/10.1016/j.cities.2015.11.013
33. Shaw B. History at the water's edge. Waterfronts in Post-Industrial Cities. London, 2001. P. 160–172.
34. Smith A. Events and Urban Regeneration: The Strategic Use of Events to Revitalise Cities. Taylor & Francis Group, 2012. 304 p.
35. Sustainable Urban Living - East Village: available at. URL: https://www.internetgeography.net/topics/sustainable-urban-living-east-village/ (дата звернення: 05.05.2024).
36. Ujang N., Zakariya K. The Notion of Place, Place Meaning and Identity in Urban Regeneration. Procedia - Social and Behavioral Sciences. 2015. Vol. 170. P. 709–717. URL: https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.01.073
37. Wang, H., et al. "Collaborative decision-making for urban regeneration: A literature review and bibliometric analysis." Land Use Policy. 2021. Vol. 107. URL: https://doi.org/10.1016/j.landusepol.2021.105479

38. Yıldız D., Özgece N., Talug M. Regeneration of a Traditional Residential Area: Samanbahçe Social Housing in the Walled City of Nicosia. Livenarch IV - 4th International Conference of Livable Environments & Architecture, Trabzon, July 2008. P. 1067–1082.
39. Арт-завод Платформа Креативний простір для роботи та дозвілля – City Capital Group. URL: citycapital.com.ua (дата звернення: 15.05.2024).
40. Барановський, М. О. Біхевіористичний підхід у дослідженні регіональної депресивності / М. О. Барановський, О. В. Барановська // Регіональні проблеми України: Географічний аналіз та пошук шляхів вирішення: зб. наук. праць. – Херсон: ПП Вишемирский, 2009. – 488 с
41. Бевз, М. В. "Завдання збереження та регенерації цінних архітектурно-містобудівних комплексів історичних міст." Проблеми розвитку міського середовища. 2011. Вип. 5-6. С. 15-23. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Prms_2011_5-6_5
42. Буланий М. Ю. Ментальний образ міста у світогляді активістів єврейських програм Дніпра. Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «ІСТОРІЯ». 2020. Вип. 57
43. Вадімов В. М., Мерилова І. О., Самойленко Є. В. "Стратегія розвитку прибережних територій великого міста." Сучасні проблеми архітектури та містобудування. 2021. Вип. 59. С. 172-188. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Spam_2021_59_15
44. Відбудова міст України: як варто діяти місцевій владі. Прозорі міста. URL: transparentcities.in.ua (дата звернення: 14.05.2024).
45. Відбудова України: перший етап аналізу Генерального плану Миколаєва. One works. URL: one-works.com (дата звернення: 11.05.2024).
46. Відновити Миколаїв спільними зусиллями. Голос України. Газета Верховної Ради України. URL: golos.com.ua (дата звернення: 11.05.2024).
47. Відновлення міст, областей і країни за принципом «краще, ніж було»: ціле не дорівнює сумі елементів. Вокс Україна. URL: voxukraine.org (дата звернення: 13.05.2024).

48. Влах М., Гудзеляк І. Перцепційний підхід у суспільно-географічних дослідженнях міського простору (на матеріалах Львова). Економічна та соціальна географія. 2019. Вип. 82. С. 50-56.
49. Гайко, Ю. І., Жидкова Т. В., Апатенко Т. М. та ін. "Проблеми та перспективи розвитку житлової забудови в умовах комплексної реконструкції міста: монографія." За заг. ред. Ю. І. Гайка, Т. В. Жидкової. Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. 247 с.
50. Гнатюк О. М. Суспільно-географічні аспекти дослідження територіальної ідентичності населення Подільського регіону : автореф. дис. … канд. геогр. наук. Київ, 2015. 22 с.
51. Гоженко Л.П. Соціально-географічний аналіз регіональної ідентичності населення Сумщини. Наукові записки СумДПУ імені А.С. Макаренка. Географічні науки, 2020. Том 2. Вип. 1. С. 120-134
52. Гукалова І. В. Компонент сприйняття міств географічних дослідженнях їх розвитку// Географія та туризм: Матеріали IV Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції Харківського національного педагогічного університету ім. Г.С. Сковороди, 26 лютого 2021 р., м. Харків, 2021. С. 135-139.
53. Директор проєкту з відродження Детройту розповів, що робити зі старими індустріальними зонами. Хмарочос. URL: https://hmarochos.kiev.ua/2018/06/06/direktor-proektu-z-vidrodzhennya-detroytu-rozpoviv-shho-robiti-zi-starimi-industrialnimi-zonami/ (дата звернення: 21.05.2024).
54. Дроздов О. Ю. Ментальні карти як форма репрезентації просторових уявлень. Актуальні проблеми психології. 2012. Вип. 33. С. 172–176.
55. Дюжев, С. А. "Виробнича мережа Києва: пошук стратегічних рішень містобудівного планування." Містобудування та територіальне планування. 2018. Вип. 66. С. 159-172. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2018_66_20

56. Живілова М. С. Образ міста Луганська: просторовий. Вісник ЛНУ імені Тараса Шевченка. №2 (213). 2011. С. 57-62.
57. Жидкова, Т. В. Конспект лекцій з курсу «Реконструкція житлових територій» (для студентів 5 курсу денної і заочної форм навчання за напрямом підготовки 0921 (6.060101) «Будівництво» та слухачів другої вищої освіти спеціальності 7.092107 (7.06010103, 8.06010103) «Міське будівництво та господарство») / Т. В. Жидкова; Харк. нац. акад. міськ. госп-ва. – Х.: ХНАМГ, 2011. – 39 с.
58. Жити і відпочивати на території промзони неможливо? Руйнуємо 6 міфів про колишні заводи. Хмарочос. URL: https://hmarochos.kiev.ua/2019/02/19/zhiti-i-vidpochivati-na-teritoriyi-promzoni-nemozhlivo-ruynuyemo-7-mifiv-pro-kolishni-zavodi/ (дата звернення: 15.04.2024).
59. З переплатами і затримками: у Миколаєві відновлення пошкодженого росіянами житла не в пріоритеті. NIKCENTER. URL: nikcenter.org (дата звернення: 12.05.2024).
60. Зниклий Дарницький шовковий комбінат | Київ від минулого до майбутнього. Київ від минулого до майбутнього. URL: kyivpastfuture.com.ua (дата звернення: 14.05.2024).
61. Зубченко О. Образ міста в окупації. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. Випуск 1(57). 2023.
62. Ігнатьєва І. І. Мельніков А.С. Аналітичні компоненти ментальної картографії у соціологічних дослідженнях конфліктів. Український соціум. 2019. № 3. С. 9-22.
63. Історія – IZOLYATSIA. URL: izolyatsia.org (дата звернення: 14.05.2024).
64. Італійські архітектори вивчають варіанти для «зеленого» проєкту в новому генплані Миколаєва: від траси здоров'я до дендропарку «Дружба». НикВести. URL: nikvesti.com (дата звернення: 13.05.2024).
65. Каплінська М. В. Архітектурно-містобудівні принципи регенерації ринкових площ історичних міст Західного регіону України : автореф. дис. … канд. архітектури. Львів, 2016. 24 с.

66. Ковпак, В. Ю. "Вплив організації Олімпійських Ігор як мегаподії на урбанізаційні процеси у місті й регіоні." Містобудування та територіальне планування. 2021. Вип. 77. С. 241-252. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2021_77_23
67. Колесник І. І. Ментальне картографування та професія історика: між раціональним й уявленим . Український історичний журнал. 2012. № 5. С. 135-156.
68. Кононенко О. Ю., Гнатюк О. М. МІСЬКІ ВЕРНАКУЛЯРНІ РАЙОНИ: МЕТОДИКА ВИДІЛЕННЯ НА ОСНОВІ АНАЛІЗУ МЕНТАЛЬНИХ КАРТ. Науковий вісник ХДУ. Серія Географічні науки. 2022. № 17. С. 36–49.
69. Країни світу допомагатимуть відновлювати регіони та міста України. Децентралізація. URL: decentralization.ua (дата звернення: 14.05.2024).
70. Кривицька О. ДОСЛІДЖЕННЯ ПОГРАНИЧЧЯ У КОНТЕКСТІ ПАРАДИГМИ ПРОСТОРУ. ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України. Наукові записки. Випуск 2(82). С. 77-90
71. Лазаренко В. Дослідженна просторових ідентичностей внутрішньо переміщених осіб за допомогою картографічної візуалізації наративів місця проживання. Проблеми політичної психології. 2018. Т. 21. С. 97–112.
72. Матяш С. В. Людина в місті: соціологічні нариси: монографія. Видання 2-е, перероблене і доповнене. Київ: КНУТД. 2023. 176 с.
73. Мезенцев К. В. Методи дослідження в суспільній географії: традиції та новації. Економічна та соціальна географія. 2013. № 1(66). С. 31-42.
74. Методи суспільно-географічних досліджень: навчально-методичне видання / за ред. К. Мезенцева. Київ: Видавництво «Фенікс», 2021. 100 с.
75. Миколаїв майбутнього: зробити місто кращим, ніж до війни. Pragmatika. URL: pragmatika.media (дата звернення: 11.05.2024).
76. Миколаїв як ідеальна модель відбудови. Голос України. Газета Верховної Ради України. URL: golos.com.ua (дата звернення: 11.05.2024).

77. Михайлик, О. О. "Містобудівна практика відродження прибережних територій." Містобудування та територіальне планування. 2023. Вип. 82. С. 251-261. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/MTP_2023_82_19
78. Міхно Н.К. Місто як культурний текст: особливості семантики та синтагматики міського простору: монографія. Дніпро: Видавничо–поліграфічний дім «Формат А+». 2020. 423 с.
79. МРІЯ Аналітика. URL: bi.dream.gov.ua (дата звернення: 11.05.2024).
80. Нагорна Л. Образ міста: регіональні аспекти вітчизняної візуалізації. Регіональна історія України. Збірник наукових статей. 2013. Вип 7. С. 127–146.
81. Нємець Л. М. Основи соціальної географії : навчальний посібник / Л. М. Нємець, К. Ю. Сегіда, Н. В. Гусєва. – Х.: ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2016. – 235 с.
82. Олійник Я. Б. Методичні підходи до дослідження територіальної ідентичності населення / Я. Б. Олійник, О. М. Гнатюк // Український географічний журнал. - 2013. - № 3. - С. 34-40. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/UGJ_2013_3_8.
83. Осиченко, Г. О. "Реконструкція історичних міст: композиційний аспект: монографія." Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2021. 252 с.
84. Пацюк В., Казаков В. Індустріальний туризм як ефективний напрям регенерації міст (аналіз досвіду Кривого Рогу). Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2023. «Геологія. Географія. Екологія», № 58. С. 188–201.
85. Пацюк, В. "Перспективи регенерації відвальних комплексів Криворіжжя." Економічна та соціальна географія. 2022. Вип. 88. С. 48-58.
86. ПЛАН ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ. URL: recovery.gov.ua (дата звернення: 11.05.2024).
87. Плешкановська, А., Бірюк, С. (2022), Застарілий житловий фонд як об’єкт програм і проєктів комплексної реконструкції (на прикладі міста Києва),

Містобудування та територіальне планування, КНУБА, Київ, 2022, вип. 79, С. 323-341. DOI: 10.32347/2076-815x.2022.79.323-341.

88. Повоєнне відновлення: мери українських міст відвідали Роттердам задля обміну досвідом. Ants. URL: ants.org.ua (дата звернення: 11.05.2024).
89. Потенціал Миколаєва складають зелені зони і водні об’єкти: представлено результати першого етапу роботи над новим Генпланом міста. Сайт міста Миколаєва. URL: 0512.com.ua (дата звернення: 13.05.2024).
90. Прима — Izolyatsia Must Speak. URL: izolyatsia.ui.org.ua (дата звернення: 14.05.2024).
91. Принцип «краще ніж було»: В Миколаєві презентували майстер-план відбудови міста після війни. НикВести. URL: nikvesti.com (дата звернення: 12.05.2024).
92. Романченко Т. Т. Сприйняття географічного простору населенням за особливостями положення в ньому. Економічна та соціальна географія. 2013. Вип. 3. С. 235-242. Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/esg_2013_3_30
93. Самойленко Є. В. Принципи та прийоми реабілітації прирічкових міських територій (на прикладі м. Дніпро) : автореф. дис. ... канд. архітектури : спец. : 18.00.04 Містобудування та ландшафтна архітектура / Самойленко Євгенгія Віталіївна ; Харків. нац. ун-т міськ. господарства ім. О. М. Бекетова. – Харків, 2021. - 27 с.
94. Соціальна географія: Підручник / за ред. Л. Нємець та К. Мезенцева. – Київ: Видавництво «Фенікс», 2019. – 304 с.
95. Суптело О.С. Перцепційний портрет промислових районів міст, що трансформуються // П’яті Сумські наукові географічні читання: збірник матеріалів П99 Всеукраїнської наукової конференції, 9-11 жовтня 2020 р., Суми, 2020. С. 166-170.
96. У Миколаєві данські експерти представили проєкти відновлення водопостачання. Район. Миколаїв. URL: mykolaiv.rayon.in.ua (дата звернення: 12.05.2024).

97. Україна може використати світовий досвід відновлення міст – дослідження. USAID від американського народу. URL: era-ukraine.org.ua (дата звернення: 10.05.2024).
98. Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін: монографія / за ред. К. Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої. – Київ: Видавництво «Фенікс», 2017. – 438 с.
99. Фабрики, де створюють культуру. Газета День. URL: https://day.kyiv.ua/article/kultura/fabryky-de-stvoryuyut-kulturu (дата звернення: 21.05.2024).
100. Хто підтримує відновлення Миколаївщини?. URL: news.pn (дата звернення: 25.05.2024).
101. Чаплінська, Т. Боднар. Сприйняття простору і ментальні карти міст. Регіональні проблеми України: географічний аналіз та пошук шляхів вирішення : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф., м. Херсон, 3-4 жовтня 2019 р. с. 236-239
102. Як відновлюватимуть українські міста: державна програма для відбудови. Київстар Бізнес Хаб. URL: hub.kyivstar.ua (дата звернення: 10.05.2024).
103. Як старий завод «Промприлад» змінює Івано-Франківськ — The Village Україна. URL: village.com.ua (дата звернення: 14.05.2024).
104. Як студенти-урбаністи з Копенгагена пропонують відновлювати українські міста. Три ідеї. URL: life.liga.net (дата звернення: 14.05.2024).
105. Яременко В. С. Ментальне картографування та його застосування у повоєнній регенерації міст України. Шевченківська весна – 2024: географія : Зб. наук. пр. XXI міжнар. наук. міждисциплінар. конф., м. Київ, 10 квіт. 2024 р. 2024. С. 169–171.
106. Яременко В. С. Повоєнне переосмислення міських просторів України. Соціально-економічні особливості та проблеми сучасного розвитку Чернігівської області : МАТЕРІАЛИ другої Всеукр. науково-практ. конф., м. Ніжин, 8 лют. 2024 р. Ніжин, 2024. С. 89–93.

107. Ясінський М. Р. Відтворення кварталів житлової забудови центральних частин малих історичних міст : автореф. дис. на здобуттянаукового ступеня кандидата архітектури : 18.00.01 Львів, 2018. 26 с.

ДОДАТКИ

Додаток А

Приклади проєктів регенерації в Україні

Додаток А.1.

Етапи розвитку регенерованої території Арт-завод «Платформа»

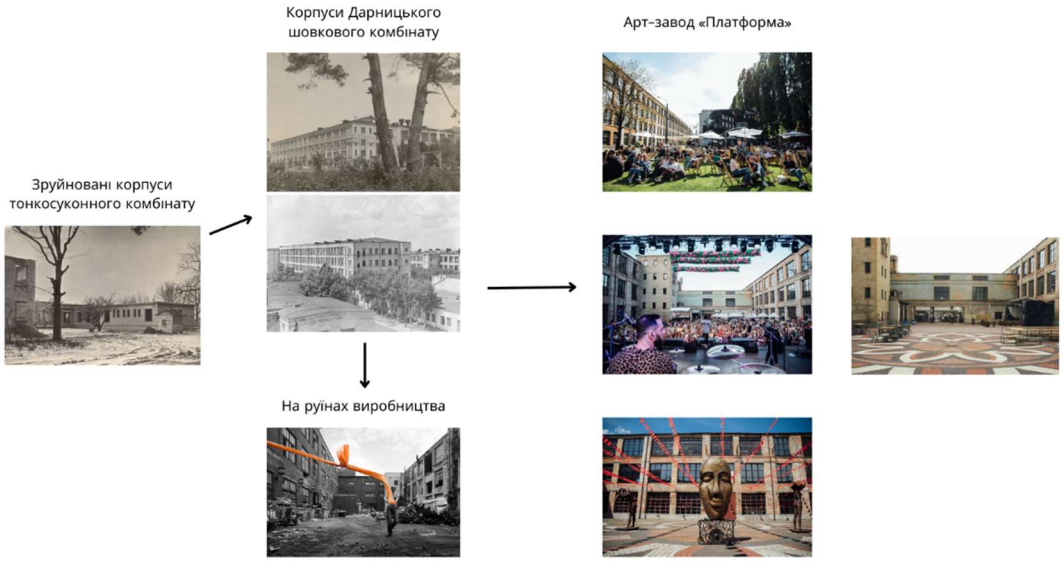

**створено на основі [39, 60]*

Додаток А.2.

Втілення в життя проєкту «Промприлад»

**створено на основі [103]*

Додаток А.3.

Етапи розвитку об’єкту «Ізоляція»

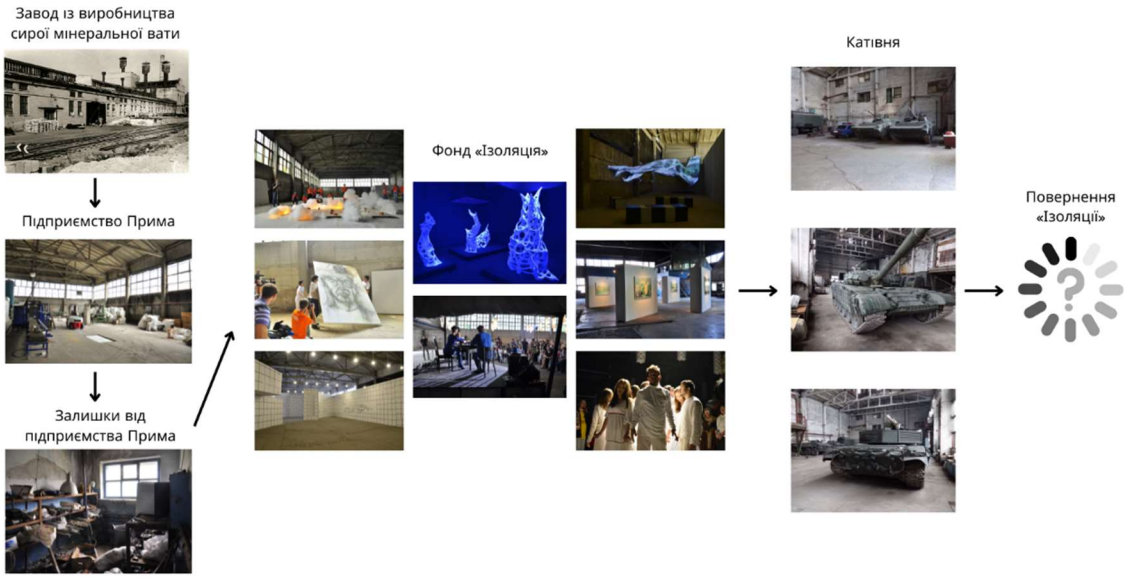

**створено на основі [63, 90]*

Додаток Б

Результати проведеного дослідження сприйняття міста Миколаєва його жителями

Додаток Б.1.

Перцепційний портрет міста Миколаїв.

Додаток Б.2.

Ментальна мапа, що містить один з найстійкіших елементів — вулицю Соборна та власні емоційні коментарі авторки

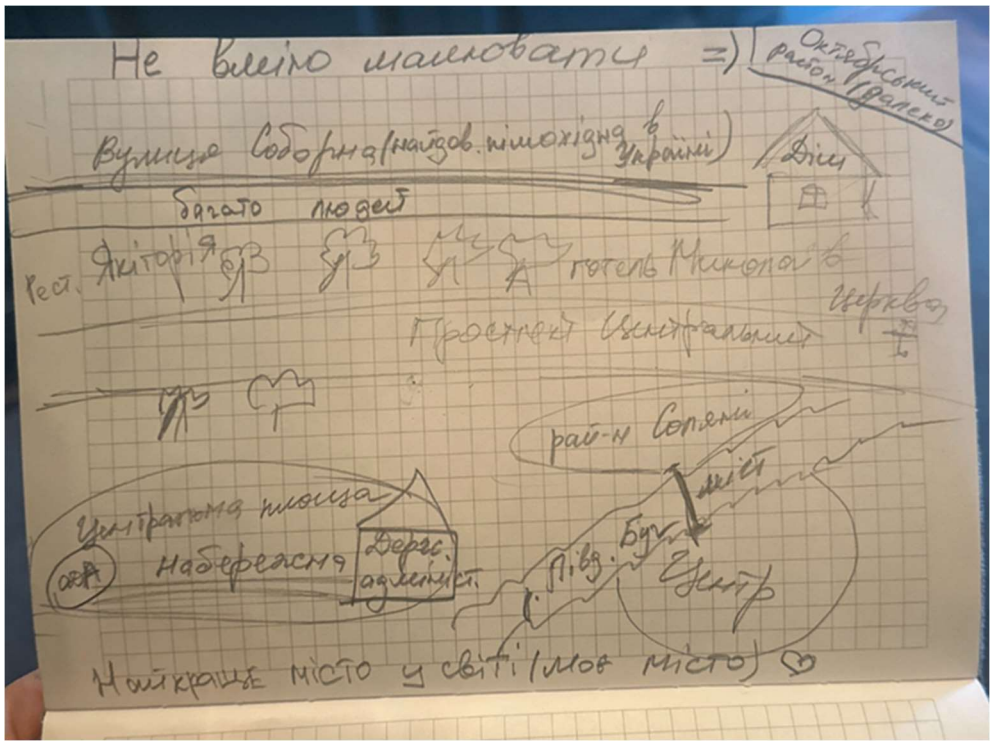

Додаток Б.3.

Ментальна мапа, що містить центральну фігуру у вигляді конкретного об’єкту та зображення руйнацій внаслідок війни

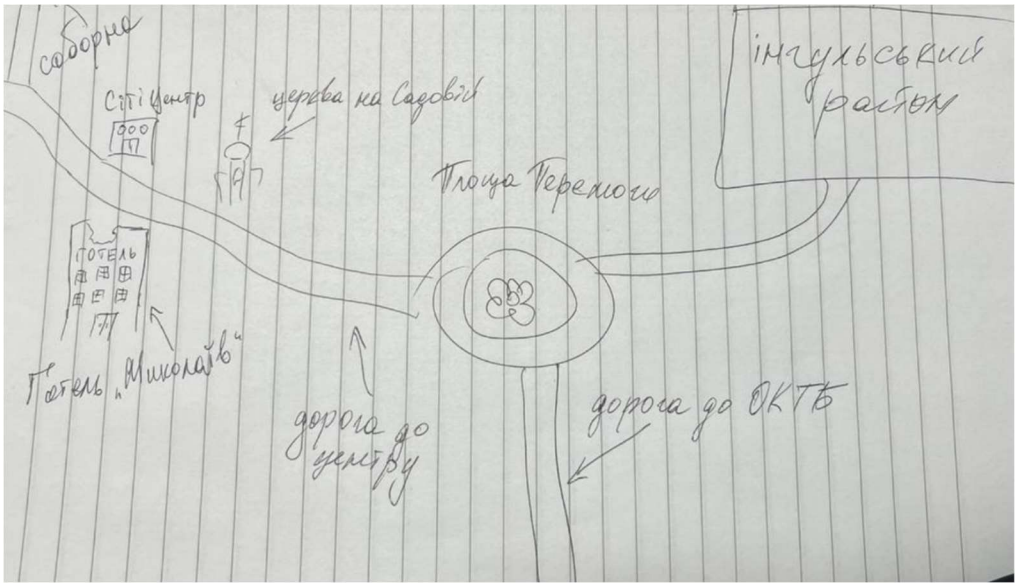

Додаток Б.4.

Ментальна мапа, яка відповідає реальності

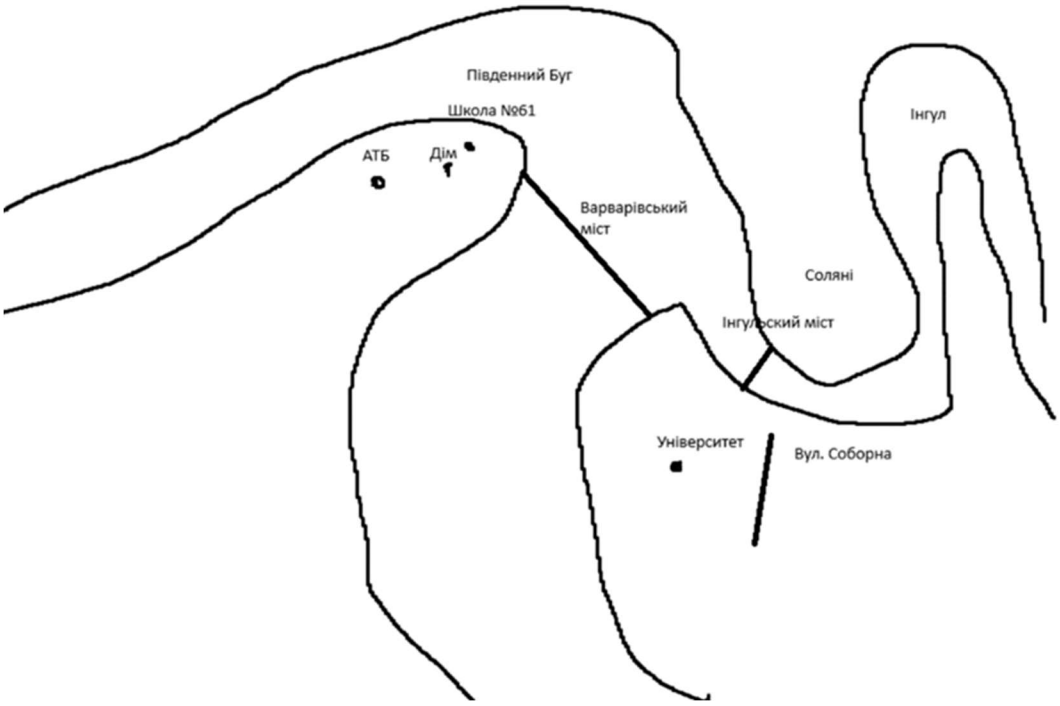

Додаток Б. 5.

Приклад мало деталізованої ментальної мапи

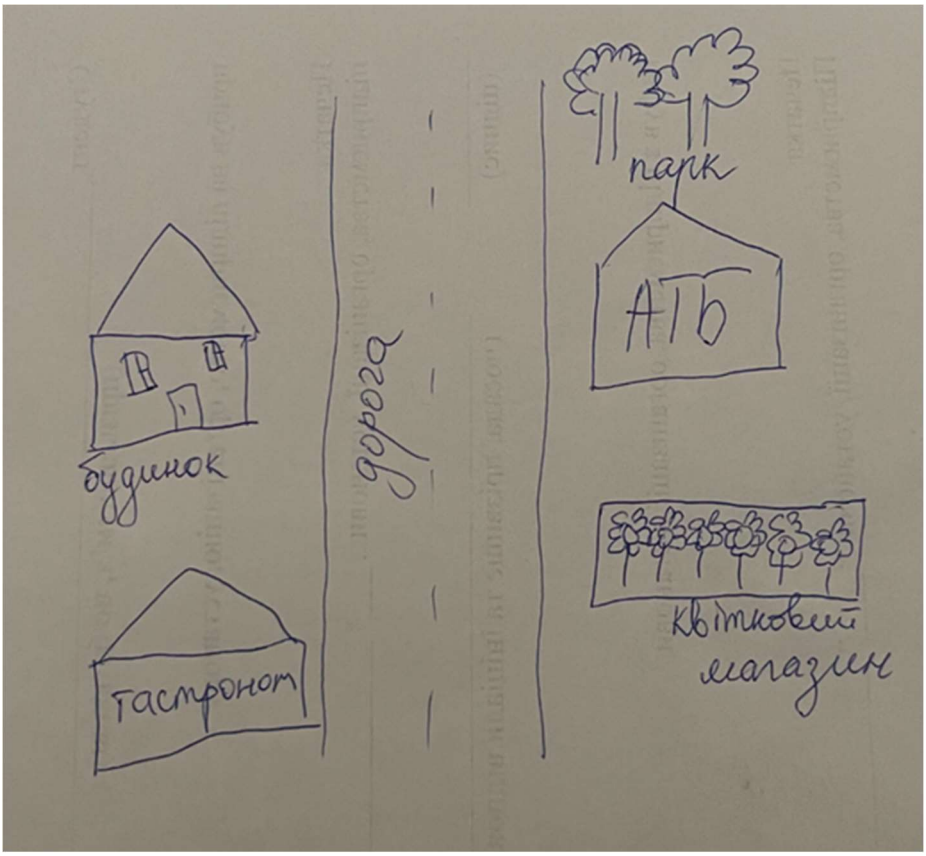

Додаток Б.6.

Приклад деталізованої ментальної мапи усього міста

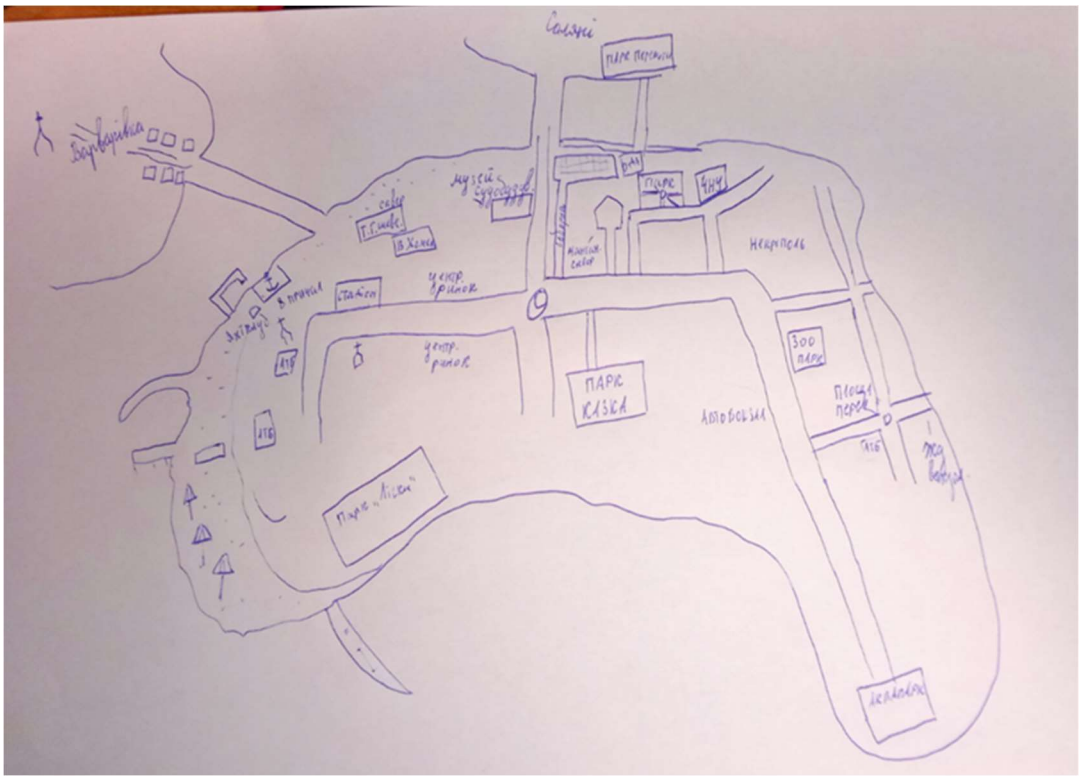

Додаток Б.7.

Приклад ментальної мапи з виділеними районами